

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket
Svenska språket

Passiv och perfekt particip i SAOL Plus
En dokumentation av den lexikografiska arbetsprocessen

Louise Holmer

MAGISTERUPPSATS, 15 hp
Svenska språket, avancerad nivå
HT2009
Handledare: Sven-Göran Malmgren

Sammandrag

I föreliggande uppsats behandlas arbetet med att överföra SAOL13, trettonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista, till en elektronisk version i cd-format, SAOL Plus, där "Plus" står för det stora antalet sökmöjligheter och uppvisade böjningsformer. I den tryckta versionen av SAOL ges uppgift om ordens stavning och böjning, men oftast visas endast ett fåtal böjningsformer för varje lemma (uppslagsord). I den elektroniska versionen har i stället formatet utnyttjats till att visa samtliga aktuella böjningsformer för varje lemma. Ett problem med den första prototypen av SAOL Plus var dock att de automatiskt genererade böjningsformerna var alltför många – en del böjningsformer används inte medan andra är semantiskt otänkbara. Det primära arbetet för ordlistans redaktion, där jag själv ingår, blev därför att gå igenom samtliga verb, substantiv och adjektiv för att reducera antalet böjningsformer.

Uppsatsen har två syften. Det ena är att dokumentera det lexikografiska arbetet med de närmare 8 600 verben och deras böjningsformer, främst med fokus på passiva former och perfekt particip. Det andra syftet är att göra en analys av verbens semantik och förhållandet mellan passiv och perfekt particip. Detta görs med hjälp av en stickprovskontroll av slutresultatet av verbens finindelning. De slutsatser som går att dra av resultaten från stickprovskontrollen är att de allra flesta verb följer förväntade böjningsmönster, sett till semantisk och syntaktisk valens.

Nyckelord: passiv, perfekt particip, lexikologi, lexikografi, verbformer, SAOL Plus

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Böjningsangivelser i ordböcker – en kort bakgrund	2
1.2. Syfte och avgränsningar	3
1.3. Material och metod.....	4
1.4. Teoretisk ram och tidigare dokumentation.....	5
1.4.1 Lexikologi och lexikografi.....	5
1.4.2. <i>Verbformerna passiv och perfekt particip samt semantisk och syntaktisk valens</i>	5
1.4.3. <i>Tidigare dokumentation</i>	6
1.5. Disposition	7
2. SAOL – karakteristik, bakgrund och utveckling mot SAOL Plus	8
2.1. SAOL13	8
2.2. SAOL Plus.....	10
2.3. Böjningsangivelserna i SAOL Plus med fokus på verben	12
2.3.1. <i>Former som alltid visas</i>	13
2.3.2. <i>Former som visas fakultativt – passiv och perfekt particip</i>	13
2.3.3. <i>Former som aldrig visas</i>	15
2.4. Avsaknad av partikelverb i SAOL med konsekvens för SAOL Plus.....	15
2.5. Ordlistan och dess användare	16
3. Svenska verb	18
3.1. Konjugationerna	18
3.2. Passiv.....	19
3.3. Particip	20
3.4. Deponens.....	21
3.5. Aktionsart.....	21
4. De olika databaserna och förhållandet dem emellan.....	23
4.1. Ordlistans databas	23
4.2. SMDB.....	24
4.3. Regeldatabasen.....	26
5. Redaktionella principer	28
5.1. Frekvens i SMDB och övrigt textmaterial	28
5.2. Semantik, syntax och språkkänsla.....	30
5.3. ”Hellre fria än fälla”.....	30
5.4. Den tryckta ordlistans uppgifter.....	31
5.5. Konsekvens	33
5.6. Brusträffar	33
5.7. Arbetsätt.....	34
6. Gruppindelning av verben.....	35
6.1. Verbens indelning i böjningsgrupper	35
6.2. Från huvudgrupper till finindelning i undergrupper	36
6.2.1. <i>Grupp 61</i>	37
6.2.2. <i>Grupp 63</i>	38
6.2.3. <i>Grupp 65</i>	39
6.2.4. <i>Grupp 62</i>	39
6.2.5. <i>Grupp 1w</i>	40
6.2.6. <i>Övriga grupper – en sammanfattning</i>	41
7. Korrelation mellan verbens semantik och förekomst av passiv och perfekt particip.....	42
7.1. a-grupperna.....	43
7.2. x-grupperna	44

7.3. C-grupperna.....	46
7.4. M-grupperna.....	47
7.5. Sammanfattning av resultaten	48
8. Diskussion, slutsatser och framtida forskning.....	50
Litteraturlförteckning	52

1. Inledning

Sedan 1874 ges Svenska Akademiens ordlista, SAOL, ut med jämna mellanrum. Våren 2006 utkom SAOL i sin trettonde upplaga i tryckt form. SAOL speglar det svenska samtida ordförrådet, vilket innebär att nya ord tas med inför varje ny upplaga medan föråldrade ord tas bort. SAOL är en ordlista och inte en ordbok i traditionell mening. Den ger uppgifter om ordens ordklass, stavning och böjning, men innehåller förhållandevis få definitioner.

Strax efter utgivningen av den trettonde upplagan 2006 påbörjades ett arbete med att även ta fram en elektronisk version av ordlistan. Genom ett samarbete mellan ordlisteredaktionen, som finns vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs Universitet, Svenska Akademien och företaget Oribi AB, som har specialiserat sig på digitala hjälpmedel för personer med läs- och skrivsvårigheter, kunde en första prototyp i form av en cd presenteras på hösten 2006. Den innehöll samtliga teoretiskt tänkbara böjningsformer för varje lemma (uppslagsord), även sådana som inte används eller som är rent missvisande. Exempelvis visades för verbet *regna* 27 böjningsformer, därav t.ex. passivformen **regnas* och perfekt participformen **regnad*. För samtliga adjektiv visades komparationsformer, även för adjektiv som *enögd*, *gravid* och liknande. Därför beslutades att antalet böjningsformer för varje lemma skulle reduceras och att bara de som är aktuella och semantiskt tänkbara skulle visas upp. Arbetet med att utveckla och förbättra prototypen fortsatte, och en elektronisk version med avancerade sökmöjligheter var färdig ett år senare, i september 2007. Den nya versionen fick namnet SAOL Plus. Tillägget ”Plus” markerar det stora antalet ökade sökmöjligheter och uppvisade böjningsformer jämfört med den tryckta förlagan SAOL13.

Den största delen av det redaktionella lingvistiska arbetet med SAOL Plus har utgjorts av en manuell genomgång av ordlistematerialet. Ett stort antal lemmor (uppslagsord) har gått igenom och redaktionen har därefter arbetat med det urval av böjningsformer som visas för varje lemma på cd:n, baserat bland annat på hur dessa böjningsformer finns

representerade i text. För substantivens del har arbetet handlat om att undersöka vilka av dem som kan användas i pluralform och vilka som är oböjliga. För adjektivens del har tyngdpunkten legat på att undersöka vilka som kan kompareras och vilka som har den speciella e-formen när de följs av animata, maskulina substantiv (exempelvis 'den *välklädde* mannen' av *välklädd*, men knappast 'den *skogklädde* mannen' av *skogklädd*). För verbens del har arbetet inneburit att undersöka om dessa har passiva former och former i perfekt particip.

I den här uppsatsen presenteras en del av detta manuella lingvistiska arbete och de redaktionella övervägandena, nämligen hur verbens böjningsformer har behandlats. Fokus ligger på böjningsformerna i passiv och perfekt particip, eftersom det är dessa som visas i SAOL Plus i de fall de förekommer i texter eller är semantiskt tänkbara.

Det lingvistiska arbetet utfördes främst av tre personer ur ordlistans redaktion. Sture Berg, ordlistans biträdande redaktör ledde arbetet som utfördes av honom, Ann-Kristin Hult och mig. Arbetsprocessen tog ungefär nio månader sammanlagt från det att vi i redaktionen hade konstaterat vad som behövde göras till dess att SAOL Plus var helt färdig.

1.1. Böjningsangivelser i ordböcker – en kort bakgrund

I en ordlista (eller ordbok) kan man välja att visa antingen alla böjningsformer för alla lemmar, bara visa oregelbundna böjningsformer eller inte visa några böjningsformer alls. Vilket val man än gör medför det vissa konsekvenser – att visa alla böjningsformer är å ena sidan mycket utrymmeskrävande, men å andra sidan är det ofta mer användarvänligt för mindre vana användare (Svensén 2004:160). Att bara visa oregelbundna böjningsformer kräver att man problematiserar vilka former som är oregelbundna. Dessutom behöver man bestämma huruvida böjningsformerna ska skrivas ut i fulltext, markeras med förkortningar eller anges enligt någon sorts kodsystäm (jfr Svensén 2004 och Atkins & Rundell 2008:22f. där detta diskuteras utförligare).

Inför utgivningen av SAOL Plus bestämdes det att det elektroniska formatet skulle utnyttjas till att visa samtliga *aktuella och möjliga* böjningsformer för varje lemma, något som hittills inte gjorts i någon av de tryckta upplagorna av SAOL. Antalet böjningsformer och hur dessa visas i ordlistan har varierat något under årens lopp. I den första upplagan från 1874 står det om verben i inledningen: "För de *regelbundna* har böjningen i pres., impf., supin. och part. pret. blifvit angifven; för de *oregelbundna* meddelas böjningen utförligare."

(SAOL1 1874:VI). Den nionde upplagans böjningsformer kommenteras på följande sätt av redaktören Pelle Holm (1951:32): ”Ordlistan har inte plats att ange alla böjningsformer av orden; den får nöja sig med nyckelformerna.”. Så är det fortfarande – av utrymmesskäl kan inte alla böjningsformer ges för alla ord i den tryckta ordlistan. I SAOL13 finns ungefär 125 000 lemmor. Att visa samtliga böjningsformer för alla lemmor skulle göra ordlistan ohanterligt tjock.

Beslutet att visa samtliga böjningsformer i SAOL Plus för alla lemmor förde för redaktionens del med sig en mycket stor lingvistisk arbetsinsats. Varje lemma i SAOL13 fick en översyn med avseende på vilka böjningsformer som kunde anses vara aktuella och därmed relevanta att visa upp. Redaktionen arbetade efter ett antal principer för att kunna ange relevanta böjningsformer. Principerna utgjordes i huvudsak av frekvens av böjningsformerna i text, semantisk och syntaktisk möjlighet, den redaktionella språkkänslan, samt vad den tryckta ordlistan ger för böjningsinformation i respektive ords artikeltext.

En av arbetsprinciperna var att SAOL Plus inte skulle avvika i innehåll från den tryckta förlagan, och det innebär att det inte har tillkommit några nya lemmor på cd:n, och inte heller någon ytterligare information i respektive uppslagsords artikeltext. Det enda som har gjorts har varit att rätta rena felaktigheter, något som ändå görs inför varje ny tryckning (SAOL13 har fram till våren 2009 kommit ut i fyra tryckningar). Därmed följer innehållet på cd:n den tryckta ordlistan med avseende på vilka lemmor som finns med, men informationsmängden har utökats sett till den ökade mängden böjningsformer för varje lemma, samt att användaren kan få grammatisk information om varje böjningsform.

1.2. Syfte och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är tvådelat. Det ena är att redogöra för det lexikografiska arbetet som har mynnat ut i produkten SAOL Plus, främst med avseende på arbetet med verben och de böjningsformer för dessa som visas på cd:n. De böjningsformer som står i fokus är passiv och perfekt particip. I uppsatsen redovisas de principer som redaktionen har arbetat efter och de viktigaste redaktionella ställningstagandena som har gjorts. Det andra syftet är att genom en stickprovskontroll av verben i SAOL Plus göra en analys av resultatet av verbens finindelning i undergrupper för att undersöka om det går att svara på frågor som: Vad kännetecknar de verb som har former i både

passiv och perfekt particip? Vad kännetecknar de verb som har antingen passiv eller perfekt particip eller ingen av dessa former? Har redaktionens indelning varit rimlig?

I uppsatsen lämnas redaktionens arbete med adjektiven och substantiven därhän, även om något om dessa nämns för jämförelsens skull på ett fåtal ställen. Eftersom uppsatsen handlar om arbetet med cd-versionen av ordlistan behandlas inte heller ställningstaganden som ligger till grund för den tryckta ordlistans utformning.

1.3. Material och metod

Materialet för undersökningen är innehållet på cd:n SAOL Plus, som i sin tur har genererats från SAOL13 och Svensk morfologisk databas (SMDB, vilken beskrivs närmare i kapitel 4).

Det textmaterial som används för att undersöka böjningsformernas frekvens, tillika det textmaterial som redaktionen hade till sitt förfogande, utgörs av bland annat en textkorpus som numera (2009) består av 240 miljoner ord, där tidnings- och romantext har gjorts sökbar. Denna textkorpus är en något utökad version av Språkbankens texter, och utökningen består bland annat av material från senare års utgivning av dagstidningar. Ytterligare textmaterial har hämtats från Presstext, Mediarkivet och internetsidor via sökmotorn Google. Arbetet med SAOL Plus har alltså främst varit korpusbaserat i och med att textkorpusar har använts som källa för frekvensen av de böjningsformer som har undersökts.

Den metod som jag har använt i uppsatsen är främst empiriska undersökningar för kontroll av hur verben presenteras i SAOL Plus. I de sista kapitlen redogörs för antalet verb som ingår i SAOL Plus och fördelningen mellan de verb som har passiva former och perfekt particip och förhållandena mellan dessa grupper. Dessutom gör jag en stickprovskontroll av ett antal verb för att kunna analysera hur deras former i passiv och perfekt particip fördelar sig. Alltså har uppsatsen både kvantitativa och kvalitativa drag. Hur själva stickprovskontrollen har gått till beskrivs närmare i kapitel 7.

1.4. Teoretisk ram och tidigare dokumentation

1.4.1 Lexikologi och lexikografi

Den teoretiska ram som ligger till grund för uppsatsen är främst lexikologisk i och med att den berör ordförrådets uppbyggnad och struktur. Den handlar om hur verbens böjningsformer presenteras i grammatiken och hur böjningsformerna finns representerade i de textkorpora som har använts. Ett känt lexikologiskt fenomen är *homografi*, alltså att ord skrivs likadant men har olika betydelser. Ett exempel är *tiger* som kan vara både presensform av verbet *tiga* och singular av substantivet *tiger*. Homografi kan vara intern eller extern. Intern homografi innebär att två böjningsformer inom samma lemma är homografa, som med fallet *hus*, som har samma form i singular grundform, singular genitiv, plural grundform och plural genitiv. Extern homografi har att göra med homografi mellan lemmen som i fallet med *tiger* ovan (Berg 1978, Berg & Cederholm 2001:63, Svensén 2004:66).

Uppsatsen är också lexikografisk i och med att den innehåller redogörelser för det praktiska arbete som har utförts vid utformningen av SAOL Plus. Som underlag för lexikografiska problem används främst Svensén (2004) och Atkins & Rundell (2008). Något som också är aktuellt i sammanhanget är den s.k. funktionsteorin som främst företräds av Tarp (2006). Tonvikten i den ligger på den potentiella användaren och ordbokens inriktning på produktion/reception, där produktion har att göra med att producera text och reception om att läsa text.

Termerna ”lexikologisk” och ”lexikografisk” är inte helt oproblematiske, men jag har använt mig av Svenséns definitioner. Svensén (2004:3f.) definierar lexikologi som ”den vetenskap som ägnar sig åt studiet av ordförrådet, dess struktur och övriga egenskaper”. Lexikografi kan delas in i två områden, där praktisk lexikografi innebär utarbetandet av ordböcker och teoretisk lexikografi eller metalexikografi innebär utarbetandet av teorier om ordböcker eller t.ex. utarbetandet av lexikografiska handböcker.

1.4.2. Verbformerna passiv och perfekt particip samt semantisk och syntaktisk valens

För teoretiska resonemang om passiv och perfekt particip har jag främst utgått från Svenska Akademiens grammatik (Teleman, Hellberg

& Andersson 1999, i fortsättningen benämnd SAG) och i viss mån Hultman (2003). Beträffande particip och resonemang om dess mått av adjektivering används Malmgren (1990). Denna del beskrivs närmare i kap. 3.

För den semantiska analysen av verben i uppsatsens senare kapitel har jag använt mig av teorier kring *semantisk och syntaktisk valens*, främst som de beskrivs i SAG. Semantisk valens för verb har att göra med de semantiska roller som är inblandade i en verbaktion. Relevanta i sammanhanget är termerna *aktant* och *agens*. Olika aktanter bär upp de olika semantiska rollerna. Verbet har bundna bestämningar som är beroende av dess lexikala förutsättningar. Till dessa hör objekt och bundna adverbial, samt i del flesta fall subjekt (SAG 2:506). För den här uppsatsens del är det relevant om subjektet är animat (utgörs av främst människor men ibland också högre djur, se SAG 2:25) eller inanimat, eftersom det kan påverka om verbet kan ha former i passiv och perfekt particip. Agentiva verb kallas de verb där subjektets referent har agens-roll, alltså är den som avsiktligt utför eller kontrollerar aktionen: *A springer, A retar B*. En del verb förutsätter inga bundna roller, som t.ex. *åskar, våras, artar sig*. Sådana kallas nollställiga (SAG 2:506), och exempel med dessa är *det åskar, det våras, det börjar arta sig*.

Syntaktisk valens för verbens del har att göra med hur aktanterna anges vid varje specifikt verb enligt konstruktionsuppgifter (SAG 3:257). Bundna bestämningar kan framför allt vara objekt, egentliga subjekt, bundna predikativ och bundna adverbial. I en definitionsordbok som Svensk Ordbok utgiven av Svenska Akademien (i fortsättningen benämnd SO, 2009) presenteras konstruktionsuppgifterna för verbet *gripa* på följande sätt:

~ ngn el. ngt (i el. med ngt), ~ efter el. om ngn el. ngt

Tecknet '~' ersätter lemmat, och konstruktionen ska alltså utläsas som att *gripa* obligatoriskt tar ett animat eller inanimat objekt och optionellt ett prepositionsuttryck, eller ett obligatoriskt prepositionsuttryck (*efter* eller *om* + objekt).

1.4.3. Tidigare dokumentation

Avseende tidigare dokumentation av arbetet med SAOL Plus finns bland annat några kortare uppsatser: adjektivens komparationsformer behandlas i Berg & al (2008), och en allmän genomgång av cd:ns avancerade sökmöjligheter för lingvistiskt intresserade finns i Berg,

Holmer & Hult (2008). Därutöver finns ett antal texter om arbetet med SAOL, t.ex. *Nytt och gammalt i Svenska Akademiens ordlista* (Holm 1951) som beskriver ordlistans uppbyggnad och en del ställningstaganden bakom den nionde upplagan (1950). En omfattande genomgång ges också av Johannisson & Mattsson (1974) i *Svenska Akademiens ordlista under 100 år*. Av senare slag är *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia* (Gellerstam red. 2009), där SAOL behandlas i ett antal artiklar, och fokus för den här uppsatsens del ligger på Bergs artikel ”Om ordböjning och SAOL Plus” eftersom den handlar om lemmanas finindelning i undergrupper.

1.5. Disposition

Uppsatsen är disponerad enligt följande: i kapitel 2 ges en introduktion till SAOL, SAOL:s struktur och utvecklingen mot SAOL Plus. Här visas också den böjningsinformation som finns på cd:n med avseende på verben, och de uppvisade verbformerna kommenteras. I kapitel 3 beskrivs svenska verb, deras indelning i konjugationer och hur passiv och perfekt particip bildas, främst med fokus på det som har varit relevant för utformningen av SAOL Plus. I kapitel 4 behandlas de databaser som ligger till grund för både den tryckta ordlistan och den elektroniska versionen och hur dessa databaser hänger ihop med varandra. I kapitel 5 redogörs för redaktionens lexikografiska arbete och ställningstaganden vid uppvisande av verbens böjningsformer i SAOL Plus. I kapitel 6 beskrivs och exemplifieras de fem största verbböjningsgrupperna och finindelningen av dessa i undergrupper med avseende på om de tar passiv och perfekt particip eller ej. I kapitel 7 görs analysen av en stickprovskontroll av ungefär 100 verb från ett antal olika böjningsgrupper, och gemensamma och särskiljande drag för dessa presenteras. I kapitel 8 förs en sammanfattande diskussion av de slutsatser som går att dra. Något sägs också om framtida lexikologisk forskning och ordlistans elektroniska utvecklingsmöjligheter.

2. SAOL – karakteristik, bakgrund och utveckling mot SAOL Plus

Svenska Akademiens ordlista är, som framgår av namnet, en ordlista och inte en definitionsordbok i traditionell mening. När SAOL först gavs ut i slutet av 1800-talet var avsikten att den just skulle vara en ordlista och därmed ge uppgifter om stavning och böjning av ord, till skillnad från SAOB, Svenska Akademiens ordbok, som skulle vara en historisk ordbok med syfte att beskriva svenskt skriftspråk från 1521 och fram till våra dagar. För mer information om bakgrunden till ordlistan hänvisas särskilt till Johannisson & Mattsson (1974), Gellerstam (2002, 2009) och Ralph (2009).

Ordlistan har en särställning i Sverige i och med att den är mycket spridd rent upplagemässigt och att den av många uppfattas som normerande avseende ordförråd och stavning. Horace Engdahl skriver i förordet till SAOL13: ”Den är en samling rekommendationer som i stor utsträckning grundas på det etablerade bruket [...]” (SAOL13:v), och detta är en viktig formulering. Ja, ordlistan är normerande i och med att den innehåller normer och rekommendationer, men det är också brukarnas språkanvändning som till stor del avgör dess lemmalista. Ord som används flitigt tas med i ordlistan och sådana som är alltför ålderstigna och därför inte används mönstras ut.

I det här kapitlet ges en introduktion till SAOL och SAOL Plus, och i slutet sägs också några ord om ordboksanvändare och deras behov.

2.1. SAOL13

I SAOL13 (2006) kan ett enkelt (osammansatt) substantiv se ut som i följande exempel:

kod [kå'd] s. *-en -er* • system för omformande av meddelande;
genetisk k.

I exemplet ovan ges uppgift om uttal, ordklassangivelse och därefter visas uppslagsordets böjningsändelser i bestämd form singular och i

obestämd form plural. Dessutom följer en kortfattad definition av ordet och ett språkprov (*genetisk k.*). I jämförelse ser det sammansatta ordet *datakod* ut så här:

data|kod s.

För *datakod* ges alltså ingen information mer än sammansättningsfog, som markeras med ett lodstreck, och ordklassangivelse förkortad till *s.* Den som vill veta hur ordet böjs får alltså slå upp det enkla ordet *kod*. Information om att man bör göra på detta sätt står i ordlistans inledning. Detta kan knappast ses som särskilt användarvänligt eftersom få användare läser inledningen och det är därmed inte säkert att användaren vet hur den ska göra för att ta reda på böjningen. Dessutom krävs det att man vet att 's.' står för 'substantiv', så den information som ordlistan tillhandahåller är synnerligen komprimerad.

För verb kan böjningsinformationen se ut som i följande två exempel med det svaga verbet *hoppa* och det starka verbet *gråta*:

¹hoppa v. -de • till ¹hopp2
gråta v. grät, gråtit, pres. gråter

För *hoppa* ges alltså bara preteritumändelsen -de. Någon definition av ordet ges inte, men däremot en hänvisning till lexem 2 (delbetydelse 2) av det första substantivet *hopp*. Trots att *hoppa* inte är sammansatt får användaren ändå vända sig till ett annat lemma för eventuell vidare information.

För *gråta* ges böjningsformerna i preteritum och supinum fullt utskrivna, liksom presensformen. Här skulle det inte vara möjligt att bara lägga till en ändelse, eftersom böjningen också bygger på att ändelsevokalen *a* försvinner, förutom att preteritumformen har avljud.

Även vid sammansatta verb hänvisas användaren till det enkla ordets böjningsinformation, som i följande fall med *storgråta*:

stor|gråta v., böjs som *gråta*

Utvecklingen har på sätt och vis gått mot att ge färre böjningsformer än vad som gavs i ordlistans första upplaga. Verbet *vila* presenterades nämligen på följande sätt i SAOL1 från 1874:

Hvila (-ar, -ade, -at, -ad), v. tr. (låta hvila) och intr. **H. sig**, v. refl. **-ande**.

Figur 1: Verbet *vila* som det presenteras i SAOL1 (1874)

Som synes i figur 1 ges fyra böjningsändelser i presens (-ar), preteritum (-ade), supinum (-at) och perfekt particip (-ad). Dessutom anges i artikeltexten att verbet kan vara både transitivt och intransitivt. I SAOL13 ser samma verb ut på följande, mer komprimerade, sätt:

²**vila** v. -de • *vila på hanen* avvakta

För lemmat *vila* ges endast en böjningsändelse, nämligen preteritumändelsen -de (och dessutom ett idiom med förklaring), och ingen uppgift om transitivitet ges heller. Användaren förutsätts veta vad verbet betyder och genom ändelsen -de förstå att *vila* böjs som andra svaga verb från första konjugationen.

Från och med den trettonde upplagan finns också starka böjningsformer för enkla (osammansatta) lemman med hänvisning till grundformen, t.ex. **'fötter** se under ¹*'fot'* och **'sprungit** se under ²*'springa'*. Detta är tänkt att underlätta för användaren som kanske inte alltid automatiskt hittar till grundformen.

2.2. SAOL Plus

Med SAOL Plus har det elektroniska formatet utnyttjats till att presentera samtliga böjningsformer för varje lemma. Användaren kan välja att i *Inställningar* visa samtliga böjningsformer och dessutom böjningsformernas grammatiska information. En ytterligare möjlighet är att välja inställningen ”expandera förkortningar”, vilket gör att ordklassinformation, som i den tryckta ordlistan visas som ”s.”, i stället skrivs ut som ”substantiv”. Detta gör ordlistan något mer användarvänlig och innebär att informationen i den elektroniska versionen troligen är mer lättillgänglig än vad den är i den tryckta ordlistans form. Att expandera förkortningen när man för över ordboken/ordlistan till en elektronisk version är relativt vanligt (Atkins & Rundell 2008:219).

I SAOL Plus kan man välja mellan sökinställningarna *Sök i uppslagsord*, *Sök i böjningsformer* och *Sök i artikeltext* (för en närmare genomgång av exempel på dessa sökningar, se t.ex. Berg, Holmer & Hult 2008 och Martola 2008). *Sök i uppslagsord* fungerar som en vanlig sökning i den tryckta ordlistan för den som söker på

uppslagsordets grundform. Figur 2 visar resultatet vid en sökning på substantivet *hjärta*:

Sökord:	hjärta	Sök..	Sök i uppslagsord	Hantera felstavningar
Träfflista (1)	hjärta	Nästa...	Sök alla ordklasser	
hjärta	hjärta substantiv -t; pl. -n, best. pl. -na • <i>hjärtans</i> <i>gärna; av hjärtans grund; kära hjärtan(d)es; hjärtans god – Sammansättningsfog, se resp. ord.</i>	Singular	hjärta obestämd grundform hjärtas obestämd genitiv hjärtat bestämd grundform hjärtats bestämd genitiv	
hjärtandes		Plural	hjärtan obestämd grundform hjärtans obestämd genitiv hjärtana bestämd grundform hjärtanas bestämd genitiv	
hjärtanes		Övriga former	hjärtandes i vissa uttryck hjärtanes i vissa uttryck	
hjärtansfröjd				
hjärtanskär				
hjärtarytmi				
hjärtattack				
hjärtbarn				
hjärtbesvär				
hjärtblad				
hjärtblock				
hjärtblod				
hjärtbyte				
hjärtdonator				
hjärtadöd				
hjärtadöd				
hjärteangelägenhet				
hjärtebarn				
hjärteblod				

Figur 2: Substantivet *hjärta* som det visas i SAOL Plus vid *Sök i uppslagsord*

Det vänstra fältet motsvarar den tryckta ordlistans lemmalista. Mittfältet motsvarar ordlistans artikeltext. I det högra fältet presenteras det valda lemmats böjningsformer. I figuren är också inställningen 'visa grammatisk information' vald, vilket gör att böjningsformernas benämningar skrivs ut ('obestämd grundform' för *hjärta*, 'obestämd genitiv' för *hjärtas* osv.).

Vid *Sök i böjningsformer* markeras den sökta formen i högerfältet medan uppslagsordet visas på vanligt sätt. Tack vare denna sökfunktion görs samtliga böjningsformer sökbara, och man kan alltså hitta till vilket lemma som helst genom att söka på någon av dess böjningsformer.

Med funktionen *Sök i artikeltext* ges möjligheten att söka fram t.ex. alla ord med fackuttryck i mittfältet, lista alla ord med någon bruklighetskommentar av typen "äld." för ålderdomliga ord eller "obrukl." för exempelvis obrukliga böjningsformer (exempelvis artikeltexten "n. sing. obst. obrukl." som ges vid adjektiv som *rädd*, *stupid* och liknande för att visa att former som *rätt* och *stupitt* är obrukliga). Dessutom kan man söka på vissa böjningsparadigm för att få fram grupper av ord som böjs på samma sätt (t.ex. "-en -er" vilket i mittfältet listar alla substantiv som har ändelsen *-en* i bestämd form och *-er* i plural obestämd form).

Funktionen *Hantera felstavningar* gör att det går att komma till rätt ord även om man skulle råka stava mycket fel. Denna funktion är speciellt utvecklad för SAOL Plus av företaget Oribi AB, som också

har utarbetat sökfunktionen åt Nationalencyklopedins nätupplaga (Oribi 2009). Funktionen *Hantera felstavningar* bygger på både ljudlighet och omkastning av bokstäver, vilket gör att användaren hittar till även mycket felstavade ord, och vilket också gör den särskilt användbar för användare med läs- och skrivsvårigheter.

SAOL Plus innehåller också en korsordshjälp, men den beskrivs inte närmare i den här uppsatsen.

För en utvärdering av de olika funktionerna i SAOL Plus hänvisas till Martola (2008). Hon lyfter särskilt fram de många sökmöjligheterna som en av programmets förtjänster och konstaterar också att dessa samtidigt blottlägger ordlistans inkonsekvenser. Intressant hade varit om även böjningsformerna hade kommenterats särskilt i recensionen, men detta görs inte.

2.3. Böjningsangivelserna i SAOL Plus med fokus på verben

Det transitiva verbet *hänga* presenteras på följande sätt i SAOL Plus:

Sökord:	hänga	Sök..	Sök i uppslagsord	☐ Hantera felstavningar
Träfflista (1)	hänga	Nästa...	Sök alla ordklasser	
hänga	hänga verb <i>hängde</i>	Aktiv	hänga infinitiv	
'hängande		hänges presens	hängde preteritum	
'hängande		hängde preteritum	hängt supinum	
hängare		hängande presens particip	häng imperativ	
hängavtal		Passiv		
hängbegonia		hängas infinitiv		
hängbjörk		hänges presens		
hängbro		hängdes preteritum		
hängbröst		hängts supinum		
hängbuk		Perfekt particip		
hängdriva		hängd en ~ + subst.		
'hänge		hängt ett ~ + subst.		
'hänge		hängda den/det/de ~ + subst.		
hängefjäll		hängde den ~ + mask. subst.		
hängflygare		Alternativa böjningsformer passiv		
hängflygning		hänges presens		
hängfärdig				
hängglidare				
hängig				
hängighet				
hängiva				
hängivelse				
hängiven				
hängivenhet				
hängkoj				
hänglampa				
hänglås				
hängläpp				

Figur 3. Verbet *hänga* som det visas i SAOL Plus vid *Sök i uppslagsord*.

Överst i högerfältet presenteras verbets aktiva böjningsformer, som i detta fall är sex stycken: infinitiv, presens, preteritum, supinum,

presens particip och imperativ. Därefter står de passiva formerna, men bara om de är aktuella för verbet ifråga. Sedan presenteras verbets former i perfekt particip, vilka är fyra i detta fall. De första formerna är böjda i utrum, neutrum och bestämd form och plural, medan den fjärde formen utgörs av den för svenskan speciella maskulina e-formen ("den *hängde* mannen"). Även för perfekt particip gäller att formerna visas endast om de är aktuella.

2.3.1. *Former som alltid visas*

Till de böjningsformer som alltid¹ visas i högerfältet för verben hör infinitiv, presens, preteritum, supinum, presens particip och imperativ. Att infinitivformen visas är naturligt, eftersom det är denna form som är uppslagsformen i den tryckta ordlistan. Presensformen visas också alltid, om det inte är så att verbet i sig är speciellt och t.ex. bara förekommer i infinitiv. Preteritum visas alltid. I den tryckta ordlistan är det ofta denna form som visas genom en ändelse för de svaga verben i första konjugationen, hela formen för t.ex. verb ur den svaga andra konjugationen (*böja, böjde*), flera utskrivna böjningsformer för verb i den tredje svaga konjugationen, samt alla former av de starka och oregelbundna verben. Supinum visas alltid, utom för de få verb som saknar supinumform. Dessa verb har i regel redan detta angivet i artikeltexten. Presens particip och imperativ visas alltid.

Imperativformen är möjligen den form som mest skulle kunna vara en källa till diskussion, eftersom det troligen tar emot för många språkbrukare att tänka sig vissa imperativer som t.ex. *få!*, *sakna!* och liknande, men skälet till detta är helt enkelt att det bara fanns viss tid till förfogande för redaktionens del, och att tiden inte bedömdes räcka till även för en genomgång av imperativ den här gången.

I nästan alla fall kan dock imperativ konstrueras med hjälp av *inte* (åtminstone med ett animat subjekt) som i t.ex. "få nu inte influensa!" eller "sakna mig inte alltför mycket!".

2.3.2. *Former som visas fakultativt – passiv och perfekt particip*

Till de former som visas i den mån redaktionen har bedömt dem som brukliga, hör de passiva formerna och formerna i perfekt particip.

¹ Med "alltid" menas att detta gäller för de allra flesta verb. Några verb saknar vissa former, t.ex. *lyster* som saknar infinitivform och nästan bara används i frasen *det lyster mig att ...* och *påskina* som oftast förekommer i frasen *låta påskina*, men dessa utgör undantag.

De former som står under rubriken ”Passiv”² är oftast fyra stycken: infinitiv, presens, preteritum och supinum. Ibland förekommer ytterligare en, längre, form, exempelvis *hänges*, som i så fall listas längst ner under ”Alternativa böjningsformer passiv”.

hängas infinitiv
hängs presens
hängdes preteritum
hängts supinum

Alternativa böjningsformer passiv

hänges presens

För de passiva formerna gäller att – i förekommande fall – alla visas, alltså infinitiv, presens, preteritum och supinum, även om inte alla dessa finns belagda i texterna. Att sitta och sortera vilka av de passiva formerna som används och vilka som inte gör det skulle helt enkelt ha varit ett alltför omfattande arbete, och inte heller önskvärt.

De former som står under rubriken ”Perfekt particip” har försetts med en sorts konstruktionsuppgifter så att användaren ska kunna se hur formen används i en fras. Slingan (~) representerar den aktuella böjningsformen och ”+ subst.” markerar att man lägger till ett substantiv efter böjningsformen. Tanken är alltså att formerna exempelvis ska kunna utläsas som ”en hängd fånge”, ”ett hängtt köttstycke”, ”den hängda fången” och, i de fall formen kan följas av ett animat maskulint substantiv, ”den hängde mannen”.

hängd *en* ~ + subst.
hängtt *ett* ~ + subst.
hängda *den/det/de* ~ + subst.
hängde *den* ~ + mask. subst.

Ett ytterligare tillägg kanske borde ha varit att presentera de två sistnämnda formerna med parentes på följande sätt:

hängda *den/det/de* ~ (+ subst.)
hängde *den* ~ (+ mask. subst.)

Med tillägg av parentes hade vi i så fall fångat upp de fall där perfekt participformen används substantiverat.

² Redaktionen fattade tidigt beslut om att använda de kortare formerna ”passiv”, ”singular” och ”plural” i stället för de längre ”passivum”, ”singularis” och ”pluralis”.

2.3.3. Former som aldrig visas

Formerna av presens particip kan också följas av *-s*, *hängande* – *hängandes*, men dessa former visas inte. Ej heller visas substantiverade genitivformer som *hängdas*, *hängdes* och liknande, eftersom detta skulle medföra så många böjningsformer att böjningsinformationen knappast blir lätthanterlig för användaren, samtidigt som det är tveksamt om sådana former tillför särskilt mycket användbar information.

2.4. Avsaknad av partikelverb i SAOL med konsekvens för SAOL Plus

I SAOL finns av hävd inga partikelverb som egna lemman. Ett skäl till detta är att ordlistan ska ge uppgifter om böjning, och vare sig man ger det enkla verbet eller partikel verbet blir det ingen direkt skillnad i böjningsangivelsen i den tryckta ordlistan. SAOL innehåller förvisso en del implicita uppgifter om partiklar och reflexiv användning i vissa verbs artikeltext, men som egna lemman förekommer de inte (däremot förekommer andra flerordslemman som t.ex. *rector magnificus*, *till sist* och *över ända*). SAOL har inte mer information om eventuella partiklar än den som framgår i följande tre exempel:

in|ringa v. (lös eller fast sammansättning) *-de* • *inringa en fientlig trupp*;
inringa ett problem

2komma v. *kom*, *kommit*, *kommen* *kommet* *komna*, pres. *kommer*, imper.
kom • *komma att* anger framtid; *komma ifråga*; *komma till korta*; *komma ut*
om homosexuell: öppet visa sin läggning

av|lägga v. böjs som *lägga* • *avlägga besök*, *ed*, *examen*, *räkenskap*
fullgöra, avge men *lägga av vinterkläderna*

Den information användaren får är i exemplet med *inringa* kommentaren ”lös eller fast sammansättning”, vilket ska uttolkas så att man kan använda både *inringa* och *ringa in*. Dock hänvisas man inte till *inringa* från det enkla verbet *ringa*.

I artikeltexten till verbet *komma* (siffran 2 framför uppslagsordet betyder att det finns ytterligare ett lemma *komma*, nämligen substantivet) antyds partikelvarianterna genom den kursiverade texten som ger språkproven *komma ifråga*, *komma till korta* och *komma ut*, där det sista exemplet även förklaras. *Komma ut* är väl också det språkprov som är det bästa exemplet på partikelverb i detta fall, eftersom de andra snarare drar åt fraser som egentligen skulle behöva förklaras.

I exemplet med verbet *avlägga* finns en tredje variant representerad, nämligen den där bruket mellan fast och lös sammansättning varierar semantiskt. Först kommer kollokationer som *avlägga besök*, *avlägga ed* osv., men sist ges upplysningen ”men *lägga av vinterkläderna*”, vilken alltså innebär att med andra objekt går det bra att säga *avlägga*, men vid klädesplagg och liknande fungerar den lösa sammansättningen bäst.

I sin recension av SAOL13 tar Martola (2007:249–255) upp några viktiga synpunkter angående avsaknad av partikelverben och de reflexiva förbindelserna i lemmaansättningen (termen *lemmaansättning* avser alltså vilka ord som presenteras som lemman, se Svensén 2004:65, 116). I skrift kan partikelverb vara problematiska att skilja från verb med prepositioner, och SAOL:s artikeltext ger inte alltid ledning om vilken typ det handlar om (som i exemplet med *komma ovan*). Atkins & Rundell (2008:171–175) tar upp ett antal problem angående partikelverb och hur dessa (bör) presenteras i ordböcker, men där handlar det alltså om ordböcker snarare än ordlistor.

För partikelverbens del konstrueras perfekt particip av den fasta sammansättningen, eller med exempel från de verb som nämnts ovan: *inringad*, *utkommen*, *avlagd*, osv. Passiv däremot kan bildas av både den lösa och den fasta sammansättningen: *ringas in/inringas*, *läggas av/avläggas*, men knappast vare sig *kommas ut* eller *utkommas/utkoms*.

Att SAOL inte har med partikelverb som egna lemman har därför medfört att en del verb i SAOL Plus inte har fått former i perfekt particip, vilket kommenteras mera i analysen i kapitel 7.

2.5. Ordlistan och dess användare

På senare tid har användarundersökningar fått ökad uppmärksamhet från lexikografer. *LexicoNordica* (2008) har ordboksanvändning som tema, och i sju artiklar redogörs för olika användarundersökningar från de nordiska länderna. Bland annat redovisas en undersökning av Hult (2008) som behandlar användarnas sökstrategier under en dag i Lexin online Svenska ord. Hult listar också den informationstyp som användarna av Lexin själva uppger att de söker mest efter, och där kommer böjning på fjärde plats efter i tur och ordning ordens betydelse, stavning och exempel. Lexin Svenska ord är en enspråkig nätordbok med inlärare som huvudsaklig målgrupp, något som inte kan sägas gälla för SAOL (som knappast är särskilt inlärarvänlig med tanke på att den inte har definition som huvudfokus och saknar exempel för merparten av orden). Enligt Fjeld (2002:142) visade en loggfilsundersökning att de flesta användarna sökte på böjningsformer

av ord och att det därför är viktigt att dessa görs tillgängliga. Detta har nu alltså möjliggjorts i SAOL Plus.

Almind (2008), bland andra, tar upp den möjlighet man som ordboksförfattare har att ta reda på användarnas sökningar och sökbeteenden genom att använda loggfiler. Detta är något som man definitivt skulle kunna göra för SAOL:s räkning om man transformerade SAOL Plus till att bli en renodlad nätversion. Som det är nu finns SAOL i en enkel, bildbaserad nätversion (Svenska Akademien 2009), och i detta läge (sommaren 2009) sker ingen loggning av användarnas sökord eller sökmönster, men på sikt kan man tänka sig att man också utvecklar sådana möjligheter för att bättre kunna ta reda på vilka funktioner användarna skulle vara betjänta av. Någon specifik användarundersökning av just SAOL är alltså hittills inte gjord, men i en enkätundersökning om ordboksanvändning bland bibliotekarier framkom det att SAOL ändå är det verk som flest använder för ordens betydelse, stavning och synonymer (Granström 2007).

3. Svenska verb

Avsikten med detta kapitel är att aktualisera sådana egenskaper hos verben som är av betydelse för uppsatsens del snarare än att beskriva alla verbens egenskaper i förkortad form.

3.1. Konjugationerna

Verben delas traditionellt in i fyra olika konjugationer baserat på böjningsmönster: tre svaga konjugationer och en stark/oregelbunden. Den första (och största) konjugationen utgörs som bekant av svaga verb med stamslut på obetonat *-a*, t.ex. *vil-a* och *kast-a*. I preteritum får de ändelsen *-de* och i perfekt particip *-d*. Den första konjugationen är också den enda som är produktiv i svenskan – det är alltså enligt detta mönster alla (eller nästan alla) nybildade verb böjs (Hultman 2003:157).

Den andra konjugationen delas ibland in i två undergrupper beroende på stamslut (SAG 2:558; Josefsson 2005:237). Till den ena undergruppen hör svaga verb med stamslut på tonande konsonant, t.ex. *väv-a* och *häll-a* och till den andra svaga verb med stamslut på tonlös konsonant, t.ex. *läs-a* och *köp-a*. Vid böjning får dessa ändelser på *-de* respektive *-te*, och dessutom vokalbortfall (*väv-a*, *väv-de*, *väv-t* resp. *läs-a*, *läs-te* *läs-t*). Perfekt particip bildas med ändelsen *-d*, *häll-d*, eller *-t*, *läs-t*. För mer information om dessa och ytterligare verb hänvisas till SAG 2:559f.

Den tredje konjugationen utgörs av svaga verb med stamslut på betonad vokal, såsom *sy*, *sko* och liknande. Detta är enligt SAG en liten konjugation med ett 40-tal enmorfemiga och enstaviga verb, plus ett antal prefixavledda och sammansatta verb. I preteritum och supinum förkortas vokalen och ändelsekonsonanten dubbeltecknas: *sy-dde* *sy-tt*, *sko-dde* *sko-tt*. Perfekt particip bildas genom ändelsen *-dd*, *sy-dd*, *sko-dd*. Till denna konjugation hör också några andra verb som *bre(da)* och deponensverb som *brås* och *lyss*.

De starka verben bildar traditionellt den fjärde konjugationen (SAG 2:566). Preteritum bildas utan suffix och har i stället avljud (vokalväxling). Perfekt particip bildas oftast med suffixet *-en*, t.ex.

bunden, skriven, flugen. I den fjärde konjugationen återfinns också verb som *gå, få, ge* osv.

Förutom dessa fyra konjugationer finns det en kategori som SAG räknar till halvsvaga verb (*kunna, skola, vilja* och *veta*). Dessutom finns det ett antal hjälpverb med defekt eller oregelbunden böjning. Till dem med defekt böjning räknas verb med presensformerna *lär, torde/tör, skall, måste, må/måtte* och preteritumformen *vart* (av *varda*). Dessutom har många av de övriga hjälpverben speciella eller unika böjningar (SAG 2:573).

3.2. Passiv

Verb kan ha aktiv eller passiv diates. Passiv diates kan bildas på två sätt, morfologiskt med suffixet *-s* eller perifrastiskt med hjälpverben *bli* eller *vara* + perfekt participform av verbet. I skriftspråk är dock *s*-varianten vanligast (SAG 4:360, Engdahl 2006:29). Exempel:

- 1a) stolen *lagades* av Sanna
- 1b) stolen *blev lagad* av Sanna

I SAOL Plus står de passiva formerna listade som böjningsformer av verbet. Om ett verb kan användas som i exempel 1a och 1b ovan har det alltså fått både passiva former och perfekt particip i sin böjningsinformation i SAOL Plus.

De flesta transitiva verb kan användas i passiv. Även ett antal intransitiva verb kan bilda passiv, oftast med *s*-suffix, och då med ett expletivt *det* som subjekt (SAG 4:360), men även intransitiva verb med innehållsobjekt som i 2c (Hultman 2003:144):

- 2a) *det pratades* och *sjöngs* mycket vid mötena
- 2b) *det skrevs* inbjudningskort hela natten
- 2c) livet *levs* på gatan denna heta sensommar

Det finns transitiva verb som inte har *s*-passiv. Förmågan hänger ihop med subjektets eller objektets semantiska roller eller med verbfrasens struktur. Till transitiva verb som inte bildar passiv hör bland annat *inhålla, betyda, dofta* och *hända*. En skillnad mellan morfologisk och perifrastisk passiv är att den förra varianten oftare används vid generisk eller iterativ betydelse i satsen (SAG 4:381): mycket *bromsas*, forskningsresultat *tas* inte tillvara, fester *arrangeras* (exempel från SAG).

Intransitiva verb som kan ha passiv kräver oftast mänsklig agens, och nästan alltid saknas agentadverbiallet (SAG 4:363):

- 3a) I tre år har det *arbetats* på det här projektet
- 3b) Det *talades* mycket om ett nyval
- 3c) Det *snubblades* och *fumlades* till publikens hörbara förtjusning

Reflexiva verbförbindelser har ingen passiv motsvarighet (SAG 4:364):

- 4a) *Han själv *rakades* av sig. Jfr: Han rakade sig själv.
- 4b) *Han *skyndades* av sig. Jfr: Han skyndade sig.

3.3. Particip

De participformer som man räknar med i modern svenska är presens particip (ex. *sjungande*) och perfekt particip (*sjungen*). I SAG behandlas particip som en egen ordklass baserat på formens mellanläge mellan verb och adjektiv. I Hultman (2003:155) förs participen till verben under avsnittsrubriken ”Particip – verbavledda adjektiv”. I SAOL Plus är det dock fråga om att räkna dem till verbens böjningsformer. En form som *sågad* återfinns alltså endast under verbet *såga*. Om participen har fått självständig betydelse eller konstruktion och därmed adjektiverats klassas de i ordlistan som adjektiv och är således egna lemman, som t.ex. *bekymrad* och *kluven*. Martola (2007:250) diskuterar detta och föreslår att SAOL i enlighet med SAG skulle kunna ge ”particip” som ordklass för de particip som är ansatta som adjektiv.

För att fortsätta med några punkter om adjektiviska och verbala particip:

Participen kan ha verbal eller adjektivisk betydelse. När participet har sin verbala betydelse kan denna restlöst förutses utifrån betydelsen hos det verb som är participets avledningsstam. Particip med adjektivisk betydelse har ofta en helhetsbetydelse som inte självklart kan härledas ur verbets (=avledningsstammens) betydelse. Ofta träder verbets aktion eller vissa aspekter därav i bakgrunden.

Verbal betydelse: frågan är *besvarad*. Det *rasande* huset begravnade dem.

Adjektivisk betydelse: Frågan är *berättigad*. Han är *rasande*.
(SAG 2:583)

Particip kan alltså vara mer eller mindre adjektiviska. Malmgren

(1990) anger ett antal kriterier för om participen är adjektiviska eller ej, såsom om de kan kompareras eller ta bestämning med gradadverbial, möjlighet att bilda abstrakta substantiv på *-het*, möjlighet att bilda adverb osv (Malmgren 1990:45–51). Det kan nämnas att vissa teoretiskt inriktade grammatiker (som t.ex. Platzack 1980) har ett annat, mindre semantiskt inriktat synsätt.

Perfekt particip kan kongruensböjas i numerus, genus och species (SAG 2:582): ”en *målad* stuga”, ”ett *målat* hus”, ”två *målade* tavlor”. En del perfekt particip kan också böjas i den speciella e-formen om de följs av ett animat, maskulint substantiv: ”den *böjda* kvinnan” men ”den *böjde* mannen”.

Perfekt particip kan avledas från de flesta transitiva verb. Undantag finns, t.ex. vissa verb som inte kan ha morfologisk passiv (*behaga*, *lukta*) och många verb med reflexivt objekt (*befatta sig*, *gotta sig*). Intransitiva verb som inte bildar perfekt particip är sådana som anger irresultativ aktion (se avsnittet om aktionsarter nedan). Exempelverb: *agera*, *blomma*, *ligga*, *regna*, *värka*. Däremot avleds perfekt particip av de flesta intransitiva verb med resultativ aktion: *ankomma*, *avlida*, *fara*, *gulna* (SAG 2:600).

3.4. Deponens

Verb som slutar på *-s* och därför skulle kunna tolkas som passiva, men har mer eller mindre aktiv betydelse, kallas *deponens*. Enligt SAG (2:554) finns det ett stort antal deponensformer som saknar s-lös motsvarighet, eller vars s-lösa form kraftigt avviker från den s-lösa formen. Några exempel på dessa verb är *andas*, *dagas*, *hoppas*, *nalkas*, *svettas*, *vredgas* och *åldras*. I en del fall handlar det om reciprocitet som vid verbet *kramas* (’krama varandra’). För en finindelning av deponensverben hänvisas till SAG (2:555ff); jag nöjer mig med att konstatera att de verb som slutar på *-s* går att dela in i ett stort antal undergrupper.

För arbetet med SAOL Plus har deponensverben beaktats särskilt eftersom de inte har kommit i fråga för undersökning av morfologiskt passiv. Däremot kan de i vissa fall ha perfekt particip (”en *åldrad* spelare”).

3.5. Aktionsart

Verbens aktionsart har att göra med det tillstånd eller det skeende som de beskriver och de tidsmässiga aspekterna av dessa. Aktionsarterna

kan framför allt delas upp i två, nämligen tillstånd respektive förändringar (Malmgren 1990:26). Förändringarna kan sedan delas in i flera undergrupper, och de tre viktigaste som SAG räknar med är oavgränsad process, avgränsad process och punkthändelse (SAG 4:324). Gränserna är dock sällan helt tydliga.

Aktionsarter förs sällan till de enskilda verben, eftersom det ofta är hela verbfrasen som avgör aktionsarten (Malmgren 1990:27). Aktionsart står i relation till perfekt particip på två sätt: ”Dels avgör verbets aktionsart vilken tidsreferens en perfektparticipform har, dels inverkar aktionsarten på verbens förmåga att överhuvudtaget ingå som avledningsstam i ett perfektparticip.” (SAG 4:345). En intressant utsaga är följande: ”Möjligheten att över huvud taget avleda ett particip av ett intransitivt verb är större om verbet är resultativt än om det är icke-resultativt. En skillnad mellan resultativa och icke-resultativa punkthändelser [...] är att particip kan avledas endast av verb som anger resultativ aktion.” (SAG 4:346). De exempel som ges är:

Kassören är försvunnen. Min morbror är avliden.

*Kassören är blinkad. *Alligatorn är gäspad. *Hjalmar är hostad.

Däremot kan man tänka sig ”halstabletten är upphostad” som alternativ till det sista exemplet ovan. Då är aktionen resultativ och participet avleds från partikel verbet *hosta upp*. Resultativ aktion innebär att aktionen leder till ett bestående resultat, den åstadkommer alltså ett annat tillstånd än det som rådde före själva aktionen. Jag får anledning att återkomma även till detta i uppsatsens kapitel 7.

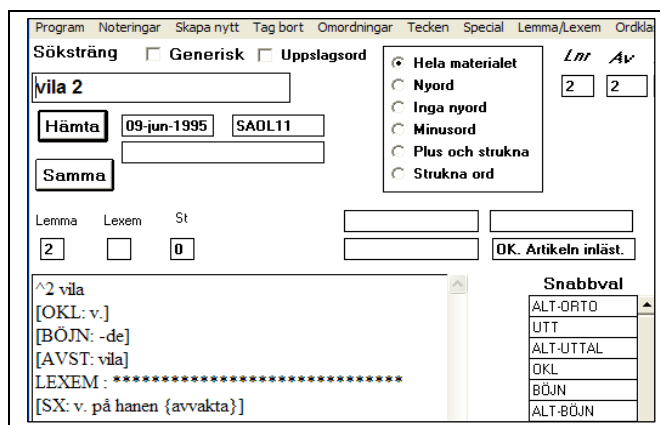
4. De olika databaserna och förhållandet dem emellan

Ordboksarbete nuförtiden präglas, som så mycket annat arbete, av datoranvändning. I arbetet med SAOL13 har de datamässiga inslagen framför allt handlat om dels själva ordlistans databas, dels en morfologisk databas (SMDB), länkad till ordlistans databas. Förutom dessa finns det en regeldatabas som ligger till grund för den morfologiska databasen. Detta kapitel redogör för dessa olika databaser och hur de fungerar i förhållande till varandra. För en fylligare bakgrund till det ursprungliga arbetet med databaserna och hur de har använts i arbetet med SAOL hänvisas till Berg (2009).

Ett generellt problem rör s.k. övergenererade databaser. Övergenerering innebär att fler böjningsformer genereras än vad som faktiskt används i praktiken. För varje lemma genereras alltså samtliga teoretiskt tänkbara böjningsformer (vilket var vad som skedde i den första prototypen av SAOL Plus). Övergenerering är bra för en receptionsordbok medan det är sämre för en produktionsordbok, som i stället bör ha en reducerad generering (Svensén 2004:159f.). Problemen kring övergenerering i databaser beskrivs bl.a. av Fjeld (2002).

4.1. Ordlistans databas

Databasen för själva ordlistan hanteras i ett system för databashantering som heter Ingres (Ingres 2009). När ett nytt ord läggs in i ordlistan använder man sig av ett redigeringsprogram som är skräddarsytt för SAOL och kopplat till Ingres. Ordet läggs in i redigeringsprogrammet och tilldelas böjningsändelse, ordklassuppgift och den artikeltext som i förekommande fall ska visas i den tryckta ordlistan. För verbet *vila* handlar det alltså om preteritumändelsen *-de* och ett idiom med förklaring (se figur 4).

Figur 4: Skärmbild från ”Korriger artikel” med verbet *vila* i SAOL:s redigeringsprogram.

Därefter tilldelas ordet en böjningsgrupp. För verb som böjs som *vila* handlar det om böjningsgrupp 61. När ordet väl är inlagt i Ingres-databasen går det också att slå upp det i SMDB (som beskrivs närmare i följande avsnitt).

4.2. SMDB

Förkortningen SMDB står för *Svensk morfologisk databas*. Databasen innehåller samtliga lemman i SAOL13 och deras *teoretiskt* tänkbara böjningsformer. Att de är teoretiskt möjliga innebär att formerna kan konstrueras i teorin, men att det inte är säkert att de förekommer i språkbrukarnas verklighet (passivformen *böjs* fungerar t.ex. bra men inte **regnas*).

Arbetet med databasen påbörjades i liten skala 1986 efter publiceringen av SAOL11. Databasen utvecklades på allvar först efter publiceringen av SAOL12 (1998) av Sture Berg, ordlistans biträdande redaktör, och Yvonne Cederholm, systemutvecklare och med Martin Gellerstam som ordlistans huvudredaktör. Så småningom kopplades även systemutvecklaren Christian Sjögreen till projektet. I korthet gick arbetet ut på att uppmärka alla ordlistans lemman med gruppbeteckningar baserade på böjningsmönstren. Till exempel fick alla substantiv som böjs som lemmat *häst*, alltså med ändelserna *-en* och *-ar* i bestämd form och plural, gruppbeteckningen 12. Verb som böjs som *vila*, med preteritumändelsen *-de*, tilldelades böjningsgrupp 61 (själva numreringen av grupperna berörs inte närmare här).

Arbetet underlättades av det faktum att orden kunde bearbetas i finalalfabetisk ordning (detta innebär bland annat att alla sammansatta lemman med efterledet *-häst* eller *-gå* kunde behandlas samtidigt).

För att ett ord ska finnas med i SMDB måste det finnas inlagt i själva

databasen för ordlistan. Detta innebär i nuläget att ett ord som av ett eller annat skäl tas bort ur ordlistan också försvinner ur SMDB.

Vid en sökning på verbet *vila* i SMDB ser resultatet ut som i figur 5:

vila.2	vila	VON0A	8206	61 H,h
	vila	VOM0A	8206	61 H,h
	vil+ad	AF0USNI	1	61
	vil+ade	AF0USND	1651	61 h
	vil+ade	AF0*PN*	1651	61 h
	vil+ade	VOISA	1651	61 h
	vil+ade	AF0NSND	1651	61 h
	vil+ad+es	AF0USGD	21	61 h
	vil+ad+es	AF0NSGD	21	61 h
	vil+ad+es	AF0*PG*	21	61 h
	vil+ad+es	VOISP	21	61 h
	vil+ads	AF0USGI		61
	vil+ande	NCNSNI	764	61 H,h
	vil+ande	AP0**N*	764	61 H,h
	vil+ande	R0	764	61 H,h
	vil+and+es	AP0**G*	5	61 H,h
	vil+and+es	NCNSGI	5	61 H,h
	vil+and+et	NCNSND		61 H
	vil+and+ets	NCNSGD		61 H
	vil+ar	VOIPA	4509	61
	vil+as	VOIPP	49	61 H,h
	vil+as	VON0P	49	61 H,h
	vil+at	VOU0A	592	61 h
	vil+at	AF0NSNI	592	61 h
	vil+at	R0	592	61 h
	vil+ats	AF0NSGI	1	61 h
	vil+ats	VOU0P	1	61 h

Figur 5: Exempel på hur verbet *vila* presenteras i SMDB

I den första kolumnen visas samtliga teoretiska böjningsformer (också med morfologisk uppdelning). I den andra kolumnen ges den morfologiska taggen för motsvarande former. De morfologiska taggarna förklaras närmare i Berg & Cederholm (2001), men i korthet kan sägas att de som börjar på V är rena verbformer, de som börjar på A är adjektiviska former och de som börjar på N substantiverade former. I kolumn tre anges frekvens, dvs. antalet gånger som den aktuella böjningsformen förekommer i våra textdatabaser (den utökade

versionen av Språkbanken). Den fjärde kolumnen slutligen anger lemmats böjningsgrupp (här 61) och fungerar också som en ”homografivarnare”. Versalt *h*, *H*, innebär att ordformen utgör en extern homograf, alltså att det föreligger homografi med ett helt annat lemma, i det aktuella fallet nämligen substantivet *vila*. Gement *h*, *h*, innebär intern homografi, alltså att samma ordform kan förekomma inom lemmat. I det aktuella fallet sammanfaller infinitivformen *vila* med imperativformen *vila*. Ytterligare ett tecken på att homografi förekommer är frekvensangivelserna, som är identiska för de båda formerna av *vila* (och för övriga homografa former). Det beror på att textkorpusen inte förmår skilja mellan homografa former. Det går alltså inte att avgöra hur många träffar i texterna som utgörs av verbformen *vila* och hur många som utgörs av substantivet *vila*. Detta beror på att själva textdatabasen inte är homografseparerad. Homografseparering innebär nämligen att homografa former separeras och får rätt lemmatillhörighet.

Som framgår av figuren förekommer formen *vilade* fyra gånger följt av fyra olika taggar. Tre av taggarna börjar på A och utgörs av olika adjektiviska participformer som i t.ex. ”den vilade spelaren”, ”det vilade djuret” och ”de vilade hästarna”. Samma ordform följs alltså av substantiv i olika genus och numerus, vilket också syns i taggupsättningen. Den fjärde förekomsten utgörs av preteritumtaggen (t.ex. i ”jag vilade”), så även här är det fråga om intern homografi.

4.3. Regeldatabasen

Regeldatabasen innehåller de regler för varje böjningsgrupp som styr genereringen av de önskade formerna. Exempelvis har lemmat *häst* åtta regler, en för varje böjningsform i lemmat. I bestämd form singular ska stammen *häst* behållas och ändelsen *-en* läggas till. I singular bestämd form genitiv ska ändelsen *-ens* läggas till. I plural obestämd form ska ändelsen *-ar* läggas till, och så vidare. För verbet *vila* fungerar det på liknande sätt, även om många fler böjningsformer och därmed regler är inblandade.

Regeldatabasen är en förutsättning för SMDB, och därigenom de böjningsformer som visas upp i SAOL Plus. Regeldatabasen kan också användas – om man så vill – som ett hjälpmedel att söka efter former som är på väg att etablera sig i språket. På försök kan man t.ex. lägga till en regel för en viss böjningsform, vilket Berg (2009) utvecklar närmare. Låt säga att man vill testa i textmaterialet om den skämtsamma eller barnspråksartade preteritumformen *gådde* av *gå* finns belagd i text – då lägger man till en regel för den grupp som *gå*

har tilldelats, en regel som tillåter preteritum av stammen *gå* + suffixet *-dde*. Efter att materialet har bearbetats i databaserna erhålls frekvensuppgifter för hur många gånger denna form eventuellt förekommer. Regeldatabasen kan alltså användas som ett verktyg för undersökning av ännu ej etablerade eller accepterade böjningsformer. (Detta kräver dock manuella ingrepp för varje böjningsform, eftersom böjningsformen måste vara känd på förhand för den som vill undersöka den.)

5. Redaktionella principer

Redaktionen har, som tidigare nämnts, arbetat efter ett antal principer beträffande genomgången av lemman och vilka böjningsformer varje lemma skulle tilldelas i SAOL Plus. En självklar utgångspunkt har varit den tryckta ordlistans lemman, eftersom inga lemman lagts till eller dragits ifrån i SAOL Plus. Den främsta principen, eller rättare sagt den princip som har varit utgångspunkt för de övriga, har varit lemmats och dess böjningsformers frekvens i texter. Därutöver har redaktionen arbetat efter semantisk och syntaktisk möjlighet, konsekvens vid sammansättningar – samma efterled bör ha samma böjning (dock med undantag) samt den tryckta ordlistans uppgifter i artikeltexten. Dessa principer förklaras närmare i detta kapitel, som alltså har en dokumenterande inriktning.

I detta kapitel redogörs för hur sökningarna har gått till och olika redaktionella ställningstaganden tas upp. Dessutom nämns något om de svårigheter som finns vid sökning med hjälp av Google.

5.1. Frekvens i SMDB och övrigt textmaterial

Redaktionen har sökt på olika sätt för att få reda på antalet belägg av de olika böjningsformerna. Det första stadiet i sökningarna har alltid varit att undersöka böjningsformernas förekomst i SMDB. Vi har valt ut en viss verbgrupp, låt säga grupp 61 som exempel (svaga verb från den första konjugationen), och börjat med att ta fram den i SMDB.

I SMDB ges bland annat möjligheten att söka på specifika morfologiska taggar. Därför har vi angivit taggarna för grundformen av passiv (V0N0P) och grundformen av perfekt particip (AF0USNI), och kryssat i att vi bara vill lista de lemman som har 0-frekvens av den ena av eller båda dessa taggar (se figur 6 för resultatet av denna sökning). De verb och böjningsformer som då genereras representerar alltså former som *inte* finns i textkorpusen.

Tagg 1	Böjningsklass	Lemma	Ordform	Tagg	Frekvens	Böjningsklass
AF0USNI	61	abdikera.1	ab+dik+er+as	V0NOP		61 h
Tagg 2	Lemma	abradera.1	ab+rad+er+ad ab+rad+er+as	AF0USNI V0NOP		61 61 h
Tagg 3	Ordform	absolvera.1	ab+solv+er+as	V0NOP		61 h
Tagg 4		accedera.1	ac+ced+er+ad ac+ced+er+as	AF0USNI V0NOP		61 61 h
Frekvens:		ackommodera.1	ac+kom+mod+er+ad	AF0USNI		61
☒ 0-frekvens	☐ 1 eller flera					
Alla	☐ 0-lemma					

Figur 6: Skärmbild från SMDB med sökning på 0-frekvens av taggarna för passiv och perfekt particip för lemmen från böjningsgrupp 61

För det översta verbet i listan, *abdikera*, innebär detta alltså att den passiva formen *abdikeras* saknas i textmaterialet eftersom den finns med på listan. Däremot finns formen i perfekt particip belagd i texterna, *abdikerad*, eftersom denna saknas på listan (och därmed alltså inte har 0-frekvens i text).

Vid sökningarna i SMDB har vi oftast bara angivit grundformen för passiv och perfekt particip. Perfekt participformen i bestämd form, t.ex. ”den vilade spelaren” är homograf med preteritumformen ”jag vilade”, så en sådan sökning genererar alltför många former av en typ som inte är av intresse i just detta fall.

Generellt kan sägas att redaktionen har tagit fram listor över verb med låga frekvenser av böjningsformer i textdatabasen (med ”låga frekvenser” menas något eller några belägg) och haft detta som utgångspunkt för vidare undersökning. De verb som däremot har haft många belagda böjningsformer har tilldelats passiv och perfekt particip utan noggrannare undersökning, utom i sådana fall där man kan misstänka att homografi förekommer.

Ett annat tillvägagångssätt som har använts har varit att söka fram hela lemmat med frekvens för alla dess böjningsformer på en gång, för att få en uppfattning om lemmats förekomst i text och se om de flesta böjningsformerna är ovanliga i text.

Efter att ha undersökt formernas frekvens i våra textdatabaser har vi gått vidare till Presstext och Mediarkivet. För verbet *denotera*:s del har söksträngen sett ut enligt följande: ”denoterad”, ”ett denoterat” och ”de denoterade” för att slippa homografi med supinum- och preteritumformerna och i stället få böjningsformen i det sammanhang vi varit ute efter.

Allra sist har vi sökt på internet med samma sökfraser som ovan. Internetsökningar kan vara lite problematiska – å ena sidan får man med Googles hjälp en större variation av texter än när man bara använder sig av de texter som finns i Språkbanken, Presstext och

Mediearkivet. Å andra sidan är det frågan om internettexter kan ses som representativa tillämpningar av lexikologi och morfologi, och ett erkänt problem är också Googles träffuppgifter som varierar stort mellan första och sista sidan med träffar (se t.ex. Lorentzen 2008 som också berör detta). Vid internetsökningar har vi därför varit lite ”strängare” med avseende på träffarna och vi har krävt något fler träffar och hastigt tittat på vilken typ av sidor träffarna har hämtats från.

5.2. Semantik, syntax och språkkänsla

En princip som redaktionen ofta har använt sig av i tveksamma fall är semantisk och syntaktisk möjlighet kopplad med språkkänsla. En svårighet har varit att SAOL inte ger definitioner för alla verb, och därför har det varit nödvändigt att först ta reda på de enskilda verbens betydelse i många fall. Sedan har vi prövat verben mot vår språkkänsla och mot verbens semantik och syntaktiska valens om de t.ex. kan ta objekt och om de bör ha participformer och passiva former.

5.3. ”Hellre fria än fälla”

Uttrycket ”Hellre fria än fälla” går in i nästan alla andra de andra principerna. För att återkomma till verbet *vila* fanns det bara ett exempel i våra korpusar på användning av perfekt participformen *vilad* (en översättning av en romantext, ”Hon satt vilad mot muren”), men i och med att vi då har gått vidare och undersökt de andra textmaterialen har vi sett en relativt frikostig användning framför allt i sportspråket. Här finns formuleringar av typen ”en vilad spelare” och ”Baxter väljer att vila honom”. I detta fall, med verbet *vila*, har vi alltså tillåtit former i perfekt particip.

I fall där ett verb kan ha flera lexem och därmed ibland olika konstruktionsuppgifter har vi låtit det ”frikostigaste” lexemets semantik avgöra. Exempelvis presenteras verbet *blåsa* så här i ordlistan:

¹**blåsa** verb blåste • blåsa ngn på ngt <vard.> lura

Den enda betydelse som anges är alltså den vardagliga ’lura’, och inget sägs om väderbetydelsen (’det blåser ute idag’) eller med ett animat subjekt (’hon blåste på den varma maten’). I och med att artikeltexten ger en specialbetydelse som kan ha både passiva former och perfekt

particip måste dessa former finnas med i böjningen ('hon *blåstes* på hela vinsten', 'hon blev *blåst* på hela vinsten', 'de *blåsta* investerarna drog öronen åt sig'), trots att ingen av de andra betydelserna har dessa former.

5.4. Den tryckta ordlistans uppgifter

En princip har varit att följa den tryckta ordlistans uppgifter eftersom det finns en poäng i att den elektroniska versionen inte skiljer sig från sin tryckta förlaga. Det skulle kunna vara förvirrande för användarna om den elektroniska varianten hade fått ett annorlunda innehåll. Dessutom ingick endast arbetet med böjningsformerna i uppdraget med att utforma en cd-version, och inte att se över ordförrådet.

Att följa den tryckta ordlistan har inneburit att de former som redovisas i artikeltexten i SAOL13 också bör finnas med i böjningsinformationen i SAOL Plus, och att de eventuella inskränkningar som har gjorts angående vissa böjningsformers bruklighet, har behövt följas. Exempelvis presenteras verbet *ta* på följande sätt i den tryckta ordlistan:

ta äv. åld. **taga** v. *tog, tagit, tagen taget tagna*, pres. *tar* äv. åld. *tager*, imper. *ta* äv. åld. *tag • ta död på; ta till benen; ta sig bli bättre*

För det första behöver alla böjningsformer som står uppräknade i artikeltexten stå med i listan över böjningsformer i SAOL Plus. Dessutom behöver alla former av den äldre varianten *taga* finnas med i aktiv och passiv form, i och med att den äldre formen *tager* nämns i artikeltexten. Detta innebär att verbet *ta* får följande utseende i SAOL Plus:

Aktiv

ta infinitiv

tar presens

tog preteritum

tagit supinum

tagande presens particip

ta imperativ

Passiv

tas infinitiv

tas presens

togs preteritum

tagits supinum

Perfekt particip

tagen *en* ~ + subst.

taget *ett* ~ + subst.

tagna *den/det/de* ~ + subst.

tagne *den ~ + mask. subst.*

Alternativa böjningsformer aktiv

taga infinitiv

tager presens

tag imperativ

Alternativa böjningsformer passiv

tagas infinitiv

tages presens

tags presens

Andra exempel på att artikeltexten har följts är t.ex. verbet *ryta* som ser ut på följande sätt i den tryckta ordlistan:

ryta v. *röt, rutit* perf. part. n. *rutet*, pres. *ryter* • *bra rutet!*

I SAOL Plus har perfekt participformen *rutet* tagits med, men ej de andra formerna. Dessa skulle i så fall utgöras av exempel av typen ”en ruten order” eller ”en order, ruten under särskilda omständigheter” eller liknande, men detta har inget stöd vare sig i frekvenser i vår korpus eller i övriga texter. Formen *rutet* har dessutom försetts med kommentaren ”se artikeltexten”. Detta kan jämföras med ett liknande verb som *bryta*, som har alla former av perfekt particip i SAOL Plus. Formuleringar som ”ett brutet ben” eller ”brutna löften” är helt oproblematiske och finns rikligt representerade i textmaterialen.

Ett annat exempel är verbet *påskina* som presenteras på följande sätt i SAOL13:

på|skina v.; ingen böjning • *låta p. låta* förstå, antyda, ge sken av

I SAOL Plus har *påskina* endast fått en aktiv form i böjningsfältet och inget annat:

Aktiv

påskina infinitiv

I fallet med *påskina* har vi alltså gått efter den tryckta ordlistans uppgift, nämligen att verbet bara förekommer i infinitiv, och då ofta i frasen *låta påskina*. Det blir därför inte aktuellt att visa former i passiv (**påskinas*) eller perfekt particip (**påskinen*).

Som en konsekvens av att varje verb har undersökts för sig har dock undantag från den tryckta ordlistans uppgifter gjorts, och med SAOL Plus har vi gått ett steg längre än vad den tryckta ordlistan gör beträffande böjningsinformation. Exempelvis saknar sammansatta verb med efterleden *-gå* utskrivna böjningsinformation i SAOL13, och för varje sådan sammansättning ges informationen ”böjs som *gå*”. Dock

stämmer detta inte riktigt i och med böjningsinformationen i SAOL Plus. Det enkla verbet *gå* har aktiva former och former i passiv och perfekt particip, och dessutom tre övriga former (*gack*, *ginge* och *gånge*). Några av sammansättningarna med *gå* har skiftande böjning, t.ex. *angå* och *fortgå* som saknar passiv och perfekt particip, och *undgå* som har passiva former men inte perfekt particip.

5.5. Konsekvens

För att vara så konsekventa som möjligt har vi i många fall arbetat genom att sortera verblistorna baklänges, vilket gör att man får en bättre överblick över verb med samma slutled eller samma innehållsmässiga område. Dessa har setts över samtidigt och de har behandlats relativt enhetligt, men med hänsyn tagen till respektive lemmas semantik.

Den innehållsmässiga konsekvensen kan exemplifieras med de opersonliga väderverben, som också har behandlats relativt enhetligt, trots att de tillhör olika böjningsgrupper. Det rör sig alltså om verb som *regna*, *snöa*, *dugga* och *åska*. Dessa verb har bara fått aktiva former. Ett undantag är *storma* som saknar artikeltext och därmed definition, men *storma* kan också betyda 'anfälla', och därför har det försetts med både passiv och perfekt particip.

5.6. Brusträffar

Vid sökning på internet får man vanligtvis ett stort antal träffar på det eftersökta ordet, men ofta visar det sig att träffarna vid närmare granskning inte alls har med det eftersökta användningsområdet att göra. Dessa s.k. brusträffar kräver att man har något större urskillning vid den manuella genomgången. Vid arbetet med SAOL Plus har vi bland annat haft följande brusträffar att ta hänsyn till:

- *Nätordlistor*. Många träffar kommer från diverse nätordlistor, och dessa har ofta karaktären av att vara gjorda utan professionell lexikografisk översyn. Ofta redovisas samtliga böjningsformer för lemmat, vare sig de är semantiskt eller syntaktiskt möjliga eller ej. En del böjningsformer finns bara i nätordlistor och har ingen representation i andra texter.
- *Förväxling med andra språk*. Trots att "sidor på svenska" har valts har träffarna, som verkat vara svenska, i stället varit danska eller norska. Exempelvis sammanfaller den svenska maskulina e-formen och

- dansk/norsk grundform i flera fall.
- *Oredigerad text.* Många träffar har utgjorts av belägg som i vårt tycke varit ”fel”, med användning som visar att textförfattaren antingen inte riktigt vet vad det är den skriver eller inte har haft intresse av att språkgranska eller på annat sätt redigera sin text. Sådana träffar har vi bortsett från.
 - *Felskrivningar.* Vid sökning på participformer *haglad* får man ett antal träffar på internet. Vid närmare kontroll handlar det dock i många fall om felskrivningar som ”det haglad i en timme”, ”smsen haglad” och liknande.
 - *Homografi* mellan lemman blir tydligt i fall som *fägna*, *undfägna* och *välfägna*. Homografin i nämnda fall består i att substantiven *fägnad*, *undfägnad* och *välfägnad* har en grundform som är identisk med verbens perfekt participformer. Homografin gör att de eftersökta formerna verkar vara betydligt vanligare än vad de egentligen är.
 - *Föråldrade träffar:* träffar som enbart är föråldrade och enligt vår språkkänsla knappast används, ens i äldre psalmtexter och liknande, har vi i de allra flesta fall inte tagit hänsyn till. Exempelvis formen *dagad* av *dagas*; denna återfinns i brottstycket ”En framtid, bland stormarna *dagad*”, men detta har inte bedömts vara ett tillräckligt samtida belägg. Ordlistan, och även de ingående lemmanas böjningsformer, har trots allt som en av sina uppgifter att spegla samtidsspråket.

5.7. Arbetssätt

I huvudsak har tre personer arbetat med den manuella lingvistiska genomgången av både verb, substantiv och adjektiv under ca nio månader. I regel har vi arbetat två och två med tveksamma fall, och flera av dessa svårare verb har därför gått igenom ett par gånger och diskuterats i gruppen. I SAOL Plus finns det givetvis en del böjningsformer som användaren ändå kan undra över, liksom det kan saknas böjningsformer som borde vara självklara, men dessa utgör förhoppningsvis bara en bråkdel av hela materialet.

6. Gruppindelning av verben

Det stora arbetet med verben i SAOL Plus har alltså varit, som bör ha framgått vid det här laget, att undersöka vilka verb som bör visas med former i passiv och/eller perfekt particip. Hur fördelar sig de olika böjningsformerna mellan olika verb? Hur ser de mest typiska fallen ut, och hur ser det ut i de minst typiska fallen? I det här kapitlet görs en genomgång av verbens indelning i böjningsgrupper och undergrupper så som de har kategoriserats i SMDB och sedan visas i SAOL Plus. Dessa analyseras sedan i kapitel 7.

6.1. Verbens indelning i böjningsgrupper

SAOL:s ca 8 600 verb är sedan tidigare indelade i ett åttiotal böjningsgrupper. Dessa böjningsgruppers indelning innebär att verb som böjs på samma sätt har placerats i samma grupp. Viktigt att notera är alltså att denna gruppindelning enbart baserar sig på böjning och inte på semantik. Det tidigaste arbetet med gruppindelningen gjordes i mitten på 80-talet (först beskrivet i Berg & Samuelsson 1988), och det fullföljdes efter att SAOL12 hade kommit ut. En del grupper innehåller bara ett eller några enstaka verb medan andra, som grupp 61, innehåller flera tusen. De fem största grupperna fördelar sig enligt följande:³

Grupp 61 (*vila*) med 6121 verb
 Grupp 63 (*böja*) med 284 verb
 Grupp 65 (*köpa*) med 258 verb
 Grupp 62 (*andas*) med 177 verb
 Grupp 1w (*styra*) med 118 verb

Dessa grupper innehåller tillsammans nästan 7 000 verb, alltså en mycket stor del av det totala antalet verb. Som synes hör de allra flesta

³ Siffrorna är ungefärliga. Bland träffarna finns också sådana som utgörs av variantformer med hänvisningar, t.ex. **'tjyvtrycka'** variantform till *tjuvtrycka* och former som **'är'** se under ⁴*vara*. Totalt finns det ca 500 sådana hänvisningar.

till grupp 61, svaga verb enligt den första konjugationen. Här finns bland annat de inkoativa verben, de som betecknar att ett tillstånd gradvis inträder, såsom *rodna*, *tjockna* osv.

Den numerära skillnaden är stor mot den grupp som innehåller näst flest verb, grupp 63 med 284 verb. Här finns verb som *böja*, *bygga* och *klänga*, alltså den del av andra konjugationen som har *-de* som preteritumändelse.

I grupp 65, den tredje största böjningsgruppen med 258 verb, finns verb som *köpa*, *blänka* och *knycka*, vilka liknar verben i grupp 63 med den skillnaden att de har *-te* som preteritumändelse. Denna grupp räknas också till den svaga andra konjugationen.

I grupp 62, som innehåller 177 verb, hittar vi verb som slutar på *-s* i sin aktiva form, de s.k. deponensverben som *andas*, *levras* och *hämnas*.

I grupp 67, slutligen, finns 72 verb av typen *bo*, *tro*, *gry* och liknande; de slutar alltså på lång vokal, vilket är kännetecknet för verb från tredje konjugationen.

Inga starka verb återfinns i någon av dessa grupper. De starka verben är relativt få och fördelar sig på ett antal mindre grupper (där ca 100 böjs som *skriva* och ca 30 som *brista*, för att ta två exempel).

6.2. Från huvudgrupper till finindelning i undergrupper

Arbetet med SAOL Plus innebar en ytterligare finindelning av alla verbgrupper och därmed en reducering av antalet böjningsformer för varje lemma. Där indelningen i huvudgrupper baserades på morfologi, baserades i stället finindelningen på morfologisk frekvens och verbens semantik. Genomgången gjordes med varje böjningsgrupp för sig, där den största delen av verben fick sin finindelning baserat på språkbruket, alltså om de hade hög frekvens av sina former i passiv och perfekt particip i text. Verb med låga frekvenser av formerna i text fick en särskild genomgång baserad på semantik. Efter finindelningen i undergrupper fick varje lemma ett tredje tecken till sin ursprungliga beteckning, där det tredje talar om ifall det har passiv och perfekt particip eller ej. Finindelningen av grupperna redovisas närmare i följande avsnitt.

Notera också att dessa grupp-beteckningar aldrig syns för den som använder SAOL eller SAOL Plus, utan de syns bara i de underliggande databaserna som sedan genererar de olika paradigmen för de olika lemmerna.

6.2.1. Grupp 61

I grupp 61 handlar finindelningen om tillägg av någon av de fyra bokstäverna a, x, C eller M till den ursprungliga gruppbeteckningen för varje lemma. Bokstaven a⁴ innebär att lemmat har alla böjningsformer i aktiv och därtill både passiva former och perfekt particip. Denna undergrupp är den största i grupp 61 med sammanlagt 4506⁵ lemmen. Tillägg av bokstaven x innebär att lemmena i denna grupp har aktiva och passiva former men saknar perfekt particip. Detta är den näst största gruppen med 1207 lemmen. Tillägg av bokstaven C innebär att lemmat har de aktiva formerna men saknar både passiva former och perfekt particip. Denna undergrupp är näst minst i grupp 61 med sina 317 lemmen. Tillägg av bokstaven M innebär att undergruppen har aktiva former och perfekt particip men att den saknar passiva former. Detta är den allra minsta undergruppen med 93 verb. Se tabell 1 för en översikt över grupp 61 och de olika undergrupperna.

Tabell 1. Översikt över fördelningen mellan de olika undergrupperna i grupp 61.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
61a	4506	fiska	Har passiv, har perf. part.
61x	1207	blunda	Har passiv, saknar perf. part.
61C	317	anbelanga	Saknar passiv, saknar perf. part.
61M	93	blomstra	Saknar passiv, har perf. part.

För verb som tillhör böjningsgrupp 61 kan det alltså konstateras att det vanligaste är att dessa har både passiva former och perfekt particip. Det näst vanligaste är att de har passiva former men inte perfekt particip. Det ovanligaste är det motsatta fallet, alltså att lemmat har former i perfekt particip men inte i passiv.

För att återknyta till avsnitt 4.2 och 4.3 om SMDB och regeldatabasen kan sägas att för grupp 61a genereras från regeldatabasen ett reducerat antal böjningsformer, nämligen 13 stycken i stället för de 27 som visas i figur 5 på sid. 25. På liknande sätt genereras endast sex former för verb i grupp 61C.

⁴ Bokstaven 'a' stod från början för att verbet hade 'alla' böjningsformer. De övriga bokstäverna är relativt godtyckligt valda.

⁵ Även här (och för de följande grupperna) gäller att siffrorna är ungefärliga.

6.2.2. Grupp 63

I grupp 63, som är betydligt mindre än grupp 61, ser det något annorlunda ut beträffande antalet undergrupper. Där tillkommer nämligen faktorn att perfekt particip kan ha fyra olika former. Den fjärde formen utgörs av e-formen då den efterföljs av ett maskulint substantiv, exempelvis ”den böjda kvinnan” men ”den böjde mannen”. Därför ser finindelningen ännu mera komplex ut. Se tabell 2 för en översikt.

Tabell 2. Översikt över fördelningen mellan de olika undergrupperna i grupp 63.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
63E	184	bygga	Har passiv, har perf. part., saknar e-form
63a	71	böja	Har passiv, har perf. part., har e-form
63x	18	klänga	Har passiv, saknar perf. part.
63C	8	skrälla	Saknar passiv, saknar perf. part.
63Z	2	ansvälla	Saknar passiv, har perf. part., saknar e-form
63M	1	förkyla	Saknar passiv, har perf. part., har e-form

För varje lemma som har participformer behöver man alltså också ta hänsyn till om verbet även kan följas av animata maskulina substantiv i perfekt particip, och i så fall även tillåta e-formen. Detta utökar antalet underkategorier till sex stycken. Grupp 63a har alla former, alltså passiv, perfekt particip och e-formen. De två som har tillkommit jämfört med grupp 61 är 63E som alltså har passiv och perfekt particip men saknar e-formen.⁶ Även 63Z är ny, och i den saknas passiv. Perfekt particip finns, men e-formen saknas.

De flesta lemmarna i denna grupp tillhör undergrupp 63E, vilket innebär att de har passiv och perfekt particip men saknar e-form. Därefter kommer den som har samtliga former, alltså även e-formen. De två minsta grupperna, som utgörs av blott tre lemmarna sammanlagt, saknar passiv.

I grupp 63, där många verb från andra konjugationens svaga verb återfinns, är det alltså vanligast med lemmarna som har både passiv och perfekt particip, och det minst vanliga är att lemmat har perfekt particip men saknar passiva former. Denna verbböjningsgrupp visar alltså samma tendenser som grupp 61.

⁶ För just verbet *bygga* och ett fåtal andra verb kan man tänka sig en konstruktion med ett adverb, ”den klent byggde mannen”, men sådana sätt att konstruera tänkbara former har vi inte tagit hänsyn till.

6.2.3. Grupp 65

I grupp 65 återfinns verb från andra konjugationen, och gruppen liknar grupp 63. Den enda morfologiska skillnaden mellan lemnarna är att böjningsändelsen skiljer, preteritumändelsen är *-de* i grupp 63 och *-te* i grupp 65. Se tabell 3 för en översikt över finindelningen i grupp 65.

Tabell 3. Översikt över fördelningen mellan de olika undergrupperna i grupp 65.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
65E	140	knycka	Har passiv, har perf. part., saknar e-form
65a	64	köpa	Har passiv, har perf. part., har e-form
65x	39	värka	Har passiv, saknar perf. part.
65C	10	blänka	Saknar passiv, saknar perf. part.
65M	3	utlöpa	Saknar passiv, har perf. part., har e-form
65z	1	strypa	Har passiv, har perf. part., har e-form, har alt. böjn.form
65Ä	1	grundstöta	Saknar passiv, har perf. part., saknar e-form

I denna grupp tillkommer ytterligare en parameter i form av den alternativa böjningen hos verbet *strypa* (65z), som böjs *strypa*, *ströp* el. *strypte*, *strypt*.⁷

Den undergrupp som är störst här är grupp 65E som har passiv och perfekt particip, men saknar e-form. Näst störst är den som har passiv och perfekt particip och även e-form. Minst är undergrupperna 65M, 65z och 65Ä som saknar passiv men har former i perfekt particip. Grupp 65 liknar alltså både 61 och 63 beträffande fördelningen mellan böjningsformerna.

6.2.4. Grupp 62

Grupp 62 är lite speciell i och med att den innehåller deponensverben, alltså de som slutar på *-s* i sin aktiva form. Där har lösningen blivit att presentera dem som "Aktiv (deponens)" i SAOL Plus enligt följande exempel med verbet *andas*:

Aktiv (deponens)

andas infinitiv

⁷ Något som blir tydligt i det här sammanhanget är att det är undantagen som tar längst tid att behandla, till exempel *strypa* som får en egen undergrupp på grund av sina alternativa böjningsformer.

andas presens
andades preteritum
andats supinum
andas imperativ

Som en naturlig följd av detta är det inte aktuellt med passiva former som slutar på *-s* i denna grupp. Däremot kan passiv fortfarande bildas perifrastiskt med hjälp av *bli* + perfekt particip (även om detta inte gäller just för verbet *andas* som saknar perfekt particip), och former i perfekt particip är fortfarande aktuella att undersöka.

Tabell 4. Översikt över fördelningen mellan olika undergrupper i grupp 62.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
62z	87	hämnas	Har perf. part., har imperativ
62a	85	andas	Saknar perf. part.
62C	2	levrar	Har perf. part., saknar imperativ

I den här gruppen finns ytterligare en specialdetalj, och det är att vi även har tagit hänsyn till formen imperativ. Detta kunde göras på grund av att gruppen var såpass begränsad i omfång. Förutom detta kan det konstateras att de båda undergrupperna är ungefär lika stora. Ca hälften av verben i denna grupp har perfekt particip och hälften saknar det.

6.2.5. Grupp 1w

I grupp 1w finns verb av typen *styra*, *höra*, *köra*, *föra* och *röra*, förutom de nedan nämnda exempelverben. Dessa tillhör också den andra konjugationen, men bildar en egen grupp på grund av sin presensform som saknar *-er*.

Tabell 5. Översikt över fördelningen mellan olika undergrupper i grupp 1w.

Grupp	Antal	Exempelverb	Böjningsformer
1wE	75	begära	Har passiv, har perf. part., saknar e-form
1wa	32	styra	Har passiv, har perf. part., har e-form
1wx	8	krypköra	Har passiv, saknar perf. part.
1wC	2	pyra	Saknar passiv, saknar perf. part.
1wZ	1	upphöra	Saknar passiv, har perf. part., saknar e-form

I grupp 1w utgörs den största undergruppen, gruppen 1wE, av verb som har passiv och perfekt particip, men saknar e-form. Den näst största gruppen utgörs av undergrupp 1wa som har passiv och perfekt particip med e-form. Dessa två grupper tillsammans utgör ca 90 % av grupp 1w. Detta resultat liknar i mycket det i grupp 63 och 65 som också innehåller verb ur andra konjugationen. I grupp 1w finns inga verb som saknar passiv men har perfekt particip och e-form.

6.2.6. Övriga grupper – en sammanfattning

Bland de övriga verbgrupperna återfinns bland annat verb från tredje och fjärde konjugationen. Gemensamt för de övriga grupperna är att de innehåller relativt få verb per grupp. Det är svårt att säga något generellt om dem mer än att deras böjningsmönster varierar. Några grupper är relativt stora med mellan 50 och 100 verb, medan andra bara har ett eller ett par verb per grupp.

7. Korrelation mellan verbens semantik och förekomst av passiv och perfekt particip

För att kunna göra en semantisk analys av verben i de olika undergrupperna har jag tentativt gjort en stickprovskontroll av ca 100 verb. Det finns givetvis en svårighet i att göra detta, eftersom de olika grupperna är så pass olika stora, men något går ändå att säga.

För att se om det finns någon semantisk likhet mellan verben i de olika undergrupperna har jag undersökt dessa för sig. Alltså har jag sett på grupp 61a, 63a och 65a ihop, 61C, 63C och 65C ihop osv. Jag har tagit ett tiotal verb från varje grupp (även om detta innebär en viss snedfördelning då grupp 61 är så mycket större än alla andra grupper), och i de fall gruppen består av färre verb har jag tagit samtliga ingående verb. För att få verb med olika efterled har jag gjort en finalalfabetisk sortering i ordlistans redigeringsprogram och tagit ungefär vart femhundrade verb i grupp 61a, vart sjunde verb i grupp 63a och vart sjätte verb i grupp 65a. Detta ger tio verb per undergrupp. Stickprovsurvalet i de andra grupperna följer samma mönster. Jag har nöjt mig med att ta de tre största verbgrupperna av dem som gicks igenom i det förra kapitlet, även om det innebär att undersökningen bara kommer att gälla verb från första och andra konjugationen. Alltså finns inga verb från tredje konjugationen eller några starka verb med i undersökningen. Förhoppningen är ändå att urvalet räcker till för att kunna säga något om undergrupperna.

Efter varje delgruppsresultat gör jag en sammanfattning av vad som kännetecknar de ingående verben, och sist i avsnittet kommer en sammanfattning av hela stickprovskontrollen. Kontrollen blir snarare översiktlig än detaljerad för varje verb, men avsikten är att hitta de övergripande mönstren.

När jag har undersökt gemensamma drag mellan verben har jag framför allt sett på deras semantiska och syntaktiska valens (som kortfattat beskrivs i inledningen). Det har alltså handlat om att se på verbets bundna bestämningar, om subjektet är animat eller inanimat och vilka roller som är inblandade i verbaktionen. För att kunna uttala mig om ifall verben kräver objekt eller ej (eftersom detta oftast inte anges i SAOL:s definitioner) har jag slagit upp dem i den nyutkomna Svensk Ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009), en

definitionsordbok med valensangivelser (i fortsättningen benämnd SO). I en del fall finns dock inte de sammansatta verben med i SO. Då har jag gått till det enkla verbet för konstruktionsuppgift.

I slutet av avsnittet gör jag en bedömning eller utvärdering av om de verb jag har gått igenom har placerats i rätt undergrupp i SMDB och alltså visas med rimliga böjningsformer i SAOL Plus.

Jag hoppas kunna svara på följande frågor: vad är gemensamt för verben i de olika undergrupperna? Är verbens tilldelade böjningsformer rimliga?

7.1. a-grupperna

Grupperna med tillägget a har former i både passiv och perfekt particip och är alltså den största undergruppen i grupp 61 och den nästa största i grupp 63 och 65. Stickprovskontrollen ger följande exempelverb:

Grupp 61a: (ca 4500 tot.)

begabba, intvinga, omtala, gagna, preludiera, garnera, kristallisera, mattera, verklighetsanpassa, utrota

Grupp 63a: (74 tot.)

viga, hudflänga, utestänga, snärja, undanröja, jämställa, tillfredsställa, felanmäla, förmäla, begrava

Grupp 65a: (65 tot.)

vederkvicka, upptäcka, smeka, försänka, brännmärka, hemsöka, förundersöka, svepa, släppa, köpa, vansköta

Gemensamt för de verb som står uppräknade ovan är att i deras semantik ligger att någon utför en handling och någon blir utsatt för handlingen. Verbet *begabba* förutsätter en aktant som begabbar och en aktant som blir begabbad, och detsamma verkar gälla för de övriga verben. Syntaktiskt är dessa verb alltså transitiva. Det enda undantaget är *preludiera*, som enligt SAOL:s artikeltext betyder 'inleda ett musikstycke el. en psalm med förspel'. Den syntaktiska valensen beskrivs i SO som '~ (till ngt)'. Man kan tänka sig passivbildning med ett expletivt *det*, som i 'det preludieras dåligt nuförtiden', men knappast participformer. Alltså borde *preludiera* kanske snarare ha fått grupptilldelningen 61x.

Verbet *kristallisera* har två delbetydelser beskrivna som 'låta anta kristallform' i SAOL. Den mindre stilsorten, *petit*, ska läsas som att den utgör en möjlig precisering av ordet/orden i brödstilen (SAOL13 2006:xxix). *Kristallisera* kräver alltså objekt i den ena delbetydelsen,

och det gör att det är rimligt att verbet har fått former i både passiv och perfekt particip.

Alla verb, sånär som på *gagna* i grupp 61a och *vederkvicka* i grupp 65a, har i första hand ett animat subjekt i en sats och kan i de flesta fall även ha ett inanimat subjekt. *Vederkvicka* används med animat subjekt främst i religiösa berättelser ("han vederkvicker mig/min själ") och annars främst med inanimat subjekt ("hans ord vederkvickte mig").

Både morfologisk och perifrastisk passiv är tänkbara för samtliga verb. Att tänka sig former i passiv och perfekt particip för samtliga dessa verb (utom *preludiera*) borde inte heller bjuda på svårigheter för någons språkkänsla.

Med ett undantag är verben agentiva, och undantaget är *gagna*. Det är transitivt, men det är svårt att hitta belägg med animata subjekt. Former i perfekt particip saknas helt i våra textmaterial och förekommer bara sparsamt på nätet. Perifrastisk passiv med *vara* och *bli* finns i internettexter, och då med övervikt åt "är gagnad av", men användningen är ibland tveksam. I fallet med *gagnad* blir det uppenbart att användaren troligen skulle ha större nytta av en konstruktionsuppgift som 'vara el. bli gagnad av ngn/ngt' än 'en ~ + subst.'.

Sammanfattning: denna "oproblematiske" grupp kännetecknas alltså av att varje verb är transitivt och har ett animat subjekt och en aktant som är föremål för aktionen. Verben är agentiva. Både morfologisk och perifrastisk passiv kan bildas, och alltså är både passiva former och perfekt particip fullt tänkbara för de ingående verben (dock med undantagen *preludiera* och *gagna*, där *preludiera* borde ha fått en annan gruppbezeichnung och *gagna* en alternativ konstruktionsuppgift i SAOL Plus). Verben i denna grupp följer alltså i stort sett förväntade böjningsmönster.

7.2. x-grupperna

Grupperna med tillägget x har passiva former men saknar perfekt particip. Denna undergrupp är medelstor i alla böjningsgrupper.

61x: (ca 1226 tot.)

jabba, chefa, speja, prångla, tävla, sällskapa, rivalisera, småsura, tvärnita, bua

63x: (18 tot.)

blänga, väja, förnöja, dröja, storskälla, småskälla, gnälla, drälla, mäla.

65x: (42 tot.)

tjuvtrycka, smäcka, leka, promenadåka, samåka, provåka, kvåka, ansöka, gröpa, småträta

Gemensamma drag hos dessa verb är att de flesta kan ha två aktanter, och subjektet är animat. Två verb kan ha inanimata subjekt, nämligen *förnöja* och *dröja*. *Förnöja* används främst i uttrycket ”omväxling förnöjer” (men detta säger SAOL:s artikeltext inget om), och participformen redovisas som adjektivet *förnöjd* och är ett eget lemma. *Dröja* kan användas nollställigt som i ”det dröjer”, eller med inanimat subjekt som i ”svaret dröjer”, men det kan också ha ett animat subjekt: ”hon dröjer”.

Många av verben fungerar i morfologisk passiv i konstruktion med expletivt *det*, som i ”det buas från läktaren”, ”det leks på innergården”, ”det småträttes friskt”, men i perifrastisk passiv fungerar de knappast (*det blev buat från läktaren, *det blev lekt på innergården, *det blev småträtt frampå småtimmarna). Ytterligare en specialanvändning som fungerar för ett fåtal av dessa verb är perifrastisk passiv med *bli* i olika tempus: ”det blev inte mycket tävlat” och ”det blev inte mycket lekt i regnet”. Sådana användningar har vi dock inte tagit hänsyn till eftersom de är så pass speciella.⁸

Den andra aktanten är ett prepositionsuttryck, nästan aldrig objekt. De bundna adverbialen kan se ut enligt följande: ”(tjuvtrycka) på knappen”, ”(ansöka) om ett lån”, ”(dröja) med svaret” osv. Verben är alltså intransitiva. Som nämnts i kap. 3 kan intransitiva verb ha s-passiv, och detta förutsätter oftast mänsklig agens. Detta verkar gälla för de allra flesta av dessa verb.

Några kan dock ta objekt, som t.ex. *drälla* och *leka* (”drälla smulor”, ”leka lekar”). Eventuellt skulle åtminstone *drälla* kunna tilldelas en annan undergrupp med perfekt particip, eftersom man kan tänka sig ”drälld mjölk” på samma sätt som ”spilld mjölk”.

Verben *prångla* och *gröpa* är egentligen partikelverb: *prångla ut*, *gröpa ur*. Passiv form av dessa är oproblematiske (*prånglas ut*, *gröpas ur*), men formen i perfekt particip utgörs i så fall av den fasta sammansättningen *utprånglad* och *urgröpt*. Dessa former redovisas dock som egna lemman (adjektiv) i SAOL. Participformer som *prånglad* och *gröpt* är mycket ovanliga i text.

Sammanfattning: denna grupp är lite mer komplicerad än den

⁸ Det finns ett antal verb av den här typen, som *sova*, *sjunga*, *tävla*, *springa*, *arbeta*, *jobba* och liknande. Man kan tänka sig en predikativ användning med perifrastisk passiv (och ofta i negerad användning, se Engdahl 2006 som berör detta med några exempel) som i ”det blev inte mycket sovet”, ”det blev inte mycket arbetat den dagen”, ”det blev inte särskilt mycket sjunget under festen” osv. De ovan nämnda verben går också att tänka sig i attributiv användning: ”du får 200 kr per arbetad timme”, ”immunförsvaret stärks för varje soven timme” osv.

föregående. Alla verb utom *förnöja* kan ha ett animat subjekt. Verben är intransitiva. Passiv kan därför enkelt bildas morfologiskt men knappast perifrastiskt, och därmed följer exempelverben till största delen ett förväntat mönster.

7.3. C-grupperna

Grupperna med tillägget C saknar former i passiv och i perfekt particip. Detta är den näst minsta undergruppen. Stickprovskontrollen ger följande exempelverb:

Grupp 61C: (324 tot.)

dabba, belanga, ulka, påvila, skena, lömskna, glipa, figurera, halvslumra, medarbeta

Grupp 63C: (8 tot.)

flöja, undskylla, smälla (3), skrälla, kvälla, sammanleva, fortleva, skälva

Grupp 65C: (10 tot.)

blänka, molvärka, småvärka, fyka, snärpa, förköpa (1), belöpa, sammanlöpa, förtlöpa, avlöpa

Gemensamma drag för dessa verb är lite svårare att se än i de två föregående undergrupperna. Det tydligaste draget är dock att nästan alla är intransitiva. Intransitiva verb kan bilda perfekt particip om verben anger resultativ aktion, men något sådant är det inte fråga om här.

Verben *dabba, undskylla, förköpa* och *belöpa* är egentligen reflexiva, *dabba sig, undskylla sig, förköpa sig* och *belöpa sig (till)*, vilket gör att de undviks i s-passiv. *Lömskna* är ett partikelverb, *lömskna till*. Detta ger en indikation om att det är lite problematiskt att SAOL saknar reflexiva verb som egna lemman. *Förtlöpa* har artikeltexten ”mest i pres. part.” även om det används i presens och preteritum också.

Ett specialverb i gruppen är *belanga*, synonymt med *anbelanga*, som konstrueras ”*vad ngn el. ngt belangar*”.

Många verb i grupp 61C och 63 C har ett animat subjekt, men de flesta av dem är alltså egentligen reflexiva. Undantaget är *ulka* (’gråta, snyfta; känna kväljningar; kråkas’) som inte är reflexivt. För *ulka*:s del skulle man kunna tänka sig morfologisk passiv med ett expletivt *det*, och detta verb skulle alltså kunna sorteras in i böjningsgrupp 61x i stället.

Verb med inanimata subjekt finns också: *glipa, smälla 3* (med betydelsen ’ge ifrån sig knallande ljud’) och *kvälla* (’välla, flöda’) från

grupp 61C och 63C. I 65C kan subjekten enbart vara inanimata, utom i fallet med *förköpa*.

Det enda verb som kan ta objekt är *påvila* (synonym för *åvila*), som i ”ansvaret påvilar regeringen”. *Påvila* är dock ett ytterst ovanligt verb och man kan tänka sig att det inte borde ha varit med i SAOL13 av frekvensskäl (ingen böjningsform överhuvudtaget finns representerad i våra textdatabaser). Synonymen *åvila* tillhör dock ett av de exempelverb som SAG använder som exempel i ett avsnitt om vilka transitiva verb och verbförbindelser som undviks i passiv. Gemensamt för sådana verb är att subjektet inte anger agens, upplevare eller mottagare (SAG 4:363). *Åvila* förs till en av dessa grupper och synonymen *påvila* bör också kunna föras dit.

Sammanfattning: denna grupp är inte särskilt homogen. Det verkar dock som om nästan alla verb, utom kanske *ulka*, har placerats i rätt böjningsgrupp. Det gemensamma draget är att de är intransitiva, och många intransitiva verb bildar inte passiv och perfekt particip, så med avseende på det följer grupperna ett förväntat mönster. Det enda verb som är transitivt är *påvila*, som dock är ett av de verb som enligt SAG undviks i s-passiv.

7.4. M-grupperna

Grupperna med beteckningen M saknar passiva former men har perfekt particip. Grupperna 63M och 65M har dessutom den speciella e-formen. Detta är alltså den minsta gruppen bland de jämförda grupperna.

61M: (93 tot.)

sammangadda, tima, återvakna, insjukna, gulna, löpna, svartna, diffundera, utvintra, utdunsta

63M: (1 tot.)

förkyla

65M: (3 tot.)

inlöpa, förlöpa, utlöpa

Även i den här gruppen är det få verb som tar objekt. Möjligen kan man tänka sig *löpna* och *diffundera* som sådana, men i huvudsak är verben intransitiva. Också här finns reflexiva verb, *sammangadda* och

*förkyla*⁹, som knappast förekommer utan *sig*. Participformen *förkyld* redovisas som adjektiv i SAOL.

Fler verb har inanimat subjekt än animat. De enda verben med ett odiskutabelt animat subjekt är *återvakna* och *insjukna* och möjligen också *löpna*. Verbet *tima* är troligen mycket starkt förknippat med sin semantiska likhet med verb som *hända*, *inträffa* och *ske*, där det inte heller går att tänka sig passiv form. Verbet *hända* är ett av SAG:s exempel på transitiva verb som saknar s-passiv på grund av att subjektet i aktiv sats betecknar ett inanimat föremål för aktionen och objektet en animat upplevare eller mottagare (SAG 4:363). Det är därför naturligt att synonymen *tima* inte heller har passiva former.

De inkoativa verb som syns i grupp 61M, (*insjukna*, *gulna*, *löpna*, *svartna*) kan utan problem användas attributivt i en fras: ”en gulnad gräsmatta”, ”en svartnad bakgrund”. Däremot tar perifrastisk passiv emot, som ”det blev insjuknat strax före mötet”, ”det blev snabbt gulnat på träden” och liknande.

Insjukna och *löpna* kan ha animata subjekt och *gulna* och *svartna* inanimata. Samtliga dessa, liksom många andra inkoativa verb, betecknar avgränsade processer och bildar utan problem perfekt particip (SAG 4:350f.). Dessutom har de resultativ aktion (se kap. 3) vilket gör att de har goda utsikter att bilda perfekt particip.

En ren felaktighet i denna grupp är att verbet *inlöpa* har fått e-form eftersom det knappast kan ha animat subjekt. Meddelanden och fartyg inlöper (SO 2009), men knappast människor. Ett verb som möjligen skulle kunna ha morfologisk passiv är *insjukna*, i ett exempel som ”det insjuknades till höger och vänster under hösten”. Möjligen skulle detta verb ha fått tillhöra grupp 61a i stället.

Dessa undergrupper och exempelverben från dem utgör en brokig samling där det är svårt att se övergripande gemensamma semantiska drag. De som går att se är dock att de intransitiva verben har resultativ aktion, vilket gör att de tenderar att bilda perfekt particip.

7.5. Sammanfattning av resultaten

För de allra flesta verb från första och andra konjugationen gäller att de har former i både passiv och perfekt particip. Om man slår ihop de tre största verbgrupperna har man att göra med ca 6 600 verb, och av dessa tar en övervägande del, ca 4 650 stycken, former i både passiv och perfekt particip. För att svara på frågorna som ställdes i början av

⁹ Formen *förkylas* är dock vanlig i internettexter, men vid en närmare granskning handlar det nästan alltid om homografen *förkyla*, ’kyla ngt i förväg’: ”Temperaturgivaren ska *förkylas* före mätningen”.

avsnittet: det som är gemensamt för de olika undergrupperna är att det vanligaste fallet, att verb har former i både passiv och perfekt particip, sammanfaller med att de är transitiva. De har oftast animata subjekt och det finns en aktant som är föremål för handlingen. Detta resultat är förväntat, sett till att de flesta transitiva verb kan bilda både passiv och perfekt particip. I de undergrupper som mestadels består av intransitiva verb är det tvärtom, här saknas den ena eller båda formerna.

De verb som har passiv men inte perfekt particip är intransitiva. Morfologisk passiv kan bildas men inte perifrastisk. Verben kan ha två aktanter, och då utgörs den påverkade rollen av ett prepositionsuttryck och inte ett objekt.

I undergrupperna som saknar både passiv och perfekt particip finns flera verb som egentligen är reflexiva, vilket troligen motverkar att både passiv form och perfekt particip används. Detta stämmer också överens med de förväntade resultaten. Här finns många verb med inanimata subjekt. De flesta av gruppens verb som har animata subjekt är reflexiva. Det verkar alltså på detta urval som om verb med inanimata subjekt är mindre benägna att ha former i perfekt particip.

Den minsta undergruppen har perfekt particip men saknar passiva former. Fler verb har inanimat subjekt än animat. Här återfinns också de inkoativa verben. Dessa betecknar oftast avgränsade processer och har resultativ aktion och tar därför perfekt particip. I denna grupp finns också den enda rena felaktigheten, nämligen *inlöpa* som inte borde ha tilldelats e-formen.

Det som gör att ett verb verkar avvika från sin indelning har att göra med faktorer som om verbet egentligen är ett partikelverb eller reflexivt verb, specialfall beträffande semantisk eller syntaktisk valens eller helt enkelt att verbet kanske borde ha fått en annorlunda tilldelning av böjningsgrupp (jfr t.ex. verbet *preludiera* som skiljer sig från de övriga i 61a med avseende på syntaktisk valens och *gagna* med avseende på särskilt semantisk valens). Frågan är också om resultatet är helt tillfredsställande för redaktionens del – av de ca 100 undersökta verben har några fått en felaktig tilldelning av undergrupp och ytterligare en handfull har fått en tveksam eller i alla fall diskutabel undergrupp.

Det bör dock påpekas att verben behandlades relativt snabbt av redaktionen och att det inte fanns särskilt mycket tid till förfogande för detaljerade efterkontroller. Särskilt den största gruppen, 61, behandlades mer överskådligt med avseende på finindelningen än mindre specialgrupper, där varje verb troligtvis fått mera uppmärksamhet och en del dessutom varit specialinlagda med samtliga böjningsformer från början (fr.a. vissa starka och oregelbundna verb).

8. Diskussion, slutsatser och framtida forskning

I uppsatsen har jag redogjort för det lexikografiska arbetet med SAOL Plus, den elektroniska versionen av den trettonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista. I SAOL Plus visas samtliga aktuella böjningsformer för varje lemma, något som har föregåtts av ett omfattande lexikografiskt arbete. Fokus i uppsatsen har legat på redaktionens arbete med de ca 8 600 verbens böjningsformer i passiv och perfekt particip.

Förutom att beskriva det lexikografiska arbetet med SAOL Plus har jag också gjort en semantisk analys av den slutgiltiga finindelningen i undergrupper av verben. Analysen har gått till så att jag har tagit runt 10 verb från varje undergrupp och försökt se gemensamma semantiska drag hos dessa för att kunna bedöma om finindelningen har varit rimlig.

De frågor som ställdes i uppsatsens inledning var: Vad kännetecknar de verb som har former i både passiv och perfekt particip? Vad kännetecknar de verb som har antingen passiv eller perfekt particip eller inga av dessa former? Har redaktionens indelning varit rimlig?

Förhållandet mellan passiv och perfekt particip ser i SAOL Plus ut ungefär som förväntat sett till grammatiken. Faktum är att stickprovskontrollen ger resultat som följer grammatiken nästan förvånansvärt väl. De avvikelser som finns har ofta en förklaring i att verben utgör undantagsverb eller att redaktionen har tilldelat verben en tveksam eller felaktig undergrupp. Det som kännetecknar verben som har former i både passiv och perfekt particip är att de är transitiva, agentiva och främst har animata subjekt. Det som kännetecknar övriga undergrupper är att de mestadels består av intransitiva verb, men även transitiva verb finns.

SAOL:s lemmastruktur har inverkat på indelningen i och med att SAOL inte har partikelverb och reflexiva verb som egna lemman, vilket gör att formerna i passiv och perfekt particip påverkas något. Med SAOL Plus som underlag går det att dra slutsatser om verben, men detta kräver att man tar hänsyn till deras semantik, något som gör att man behöver gå vidare och använda sig av en definitionsordbok för betydelse och konstruktionsangivelser.

Har de böjningsformer som verben har tilldelats varit rimliga? Mitt svar blir ja. I de allra flesta fall har redaktionen haft fog för sin

indelning. Några tveksamma indelningar finns dock, och dessutom ett par rena felaktigheter. För att komma tillrätta med sådana felaktigheter skulle man inför nästa version av SAOL Plus, som med största sannolikhet blir en nätversion, kunna inrikta sig på kontrolläsning av särskilt de undergrupper som tillåter e-formen av perfekt particip. Det är troligen ett ”större fel” att tillåta en e-form av ett verb med inanimat subjekt, än att missa att ge e-form till ett verb med animat subjekt. En tänkbar fortsättning på arbetet är också att gå igenom fler böjningsformer och reducera imperativerna till att bara gälla verb med animat subjekt. En ytterligare finindelning skulle kunna göras med avseende på passiv och perfekt particip – en variant med obegränsad passiv, alltså där både morfologisk och perifrastisk passiv är tänkbar och där alla passiva former finns med och participen presenteras både attributivt och predikativt som i ”*en ~ + subst., vara/bli ~*”. En annan och striktare variant skulle kunna vara att enbart presentera den enda möjliga formen, som den predikativa ”*vara/bli gagnad*” men däremot inte den attributiva varianten ”*en gagnad + subst.*”. Detta kräver i så fall att man ser över sättet att presentera konstruktioner och funderar över vad användaren skulle vara mest betjänt av. Presentationsformen i SAOL Plus är i sin nuvarande form något begränsande. Formerna i perfekt particip presenteras i en kort konstruktion: ”**skrämd** *en ~ + subst.*”. Detta har gjorts i syfte att hjälpa användaren, men blir också begränsande i och med att varianten ”han blev skräm” inte blir lika framträdande. Ett förslag vore att antingen ta bort konstruktionen och bara redovisa böjningsformerna ”nakna” eller att alltså lägga till varianten ”*vara/bli ~*”.

För framtida utveckling skulle det vara intressant att göra en användarundersökning speciellt anpassad för SAOL. Detta går troligtvis lättare att göra när nätversionen av SAOL utökas ytterligare.

För textkorpusens del skulle man kunna försöka balansera den mera så att den innehåller fler texter från olika fackområden.

Något som skulle vara intressant för framtida undersökningar är att göra en större stickprovskontroll som även tar med verb från tredje och fjärde konjugationen och på så vis utvidga undersökningsmaterialet. Förhoppningen är ändå att den här undersökningen pekar på några språkligt intressanta drag angående verbens former i passiv och perfekt particip som går att gå vidare med i större skala.

Litteraturförteckning

- Almind, Richard 2008. Søgemønstre i logfiler. *LexicoNordica* 15, s. 33–55.
- Atkins, B.T. Sue & Michael Rundell 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Berg, Sture 1978. *Olika lika ord. Svenskt homograflexikon*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Berg, Sture 2009. Om ordböjning och SAOL Plus. I: Gellerstam, Martin (red.), s. 139–165.
- Berg, Sture & Yvonne Cederholm 2001. Att hålla på formerna. Om framväxten av Svensk morfologisk databas. I: *Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 29. Göteborg, s. 58–69.
- Berg, Sture, Louise Holmer & Ann-Kristin Hult 2008. SAOL Plus – a New Swedish Electronic Dictionary. I: Bernal, E. & J. DeCesaris (eds.) *Proceedings of the XIII Euralex International Congress, Barcelona 15-19 July 2008*. Barcelona. s. 291–296. (CD-ROM)
- Berg, Sture, Louise Holmer, Ann-Kristin Hult, Susanne Lindstrand & Christian Sjögreen 2008. Sextiofemårigare? Kring adjektivformer i SAOL Plus. I: Jóhannesson et al (red), s. 42–49.
- Berg, Sture & Kaisa Samuelsson 1988. SAOL as a Spelling-Checker Dictionary. I: Gellerstam (ed.) *Studies in Computer-Aided Lexicology*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. s. 35–54.
- Engdahl, Elisabet 2006. Semantic and syntactic patterns in Swedish passives. I: Lyngfelt, Benjamin & Torgrim Solstad (eds.). *Demoting the agent. Passive, middle and other voice phenomena*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 21–45.
- Fjeld, Ruth Vatvedt 2002. Normering i klemme mellom språkteknologiske og pedagogiske ordbøker. *LexicoNordica* 9, s. 131–147.
- Gellerstam, Martin 2002. Norm och bruk i SAOL. *LexicoNordica* 9, s. 21–30.
- Gellerstam, Martin 2009. Vad är Svenska Akademiens ordlista? I: Gellerstam, Martin (red.), s. 11–30.
- Gellerstam, Martin (red.) 2009. *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedts.
- Granström, Alexandra 2007. Ordböcker och informationsbeteende: En studie i ordboksanvändning bland bibliotekarier. D-uppsats, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Holm, Pelle 1951. *Nytt och gammalt i Svenska Akademiens ordlista*.

- Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 8. Svenska bokförlaget. Stockholm: Norstedts.
- Hult, Ann-Kristin 2008. Användarna bakom loggfilerna – redovisning av en webbenkät i Lexin online Svenska ord. *LexicoNordica* 15, s. 73–91.
- Hultman, Tor G 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Ingres 2009. Ingres database – Open Source Database. Tillgänglig: <<http://www.ingres.com/products/ingres-database.php>>. Hämtad 090714.
- Jóhannesson, Kristinn, Hans Landqvist, Aina Lundqvist, Lena Rogström, Emma Sköldberg & Barbro Wallgren Hemlin, 2008. *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34.) Göteborg.
- Johannisson, Ture & Gösta Mattsson 1974. *Svenska Akademiens ordlista under 100 år*. Stockholm: Norstedts.
- Josefsson, Gunlög 2005. *Ord*. Lund: Studentlitteratur.
- Lorentzen, Henrik 2008. Korpusbaseret lemma-eksklusion eller ”Hvor gik ordene hen da de gik ud”? I: Jóhannesson, K. et al. (red), s. 259–267.
- Malmgren, Sven-Göran 1990 (1984). *Adjektiviska funktioner i svenskan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Martola, Nina 2007. Den trettonde upplagan av SAOL. *LexicoNordica* 14, s. 245-266.
- Martola, Nina 2008. SAOL Plus – SAOL på cd-rom. *LexicoNordica* 15, s. 261–278.
- Oribi 2009. Produkter – Sökmetoden. Tillgänglig: <<http://www.oribi.se>>. Hämtad 090714.
- Platzack, Christer 1980. The Swedish past participle: Some arguments for a lexical redundancy rule. *Studia Linguistica* 34, s. 43–78. Lund: Gleerups
- Ralph, Bo 2009. När ordboken blev en ordlista. I: Gellerstam, Martin (red.), s. 31–52
- SAG 1–4 = Telemann, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- SAOL1 = *Ordlista öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien*. 1 uppl. 1874. Stockholm: P.A. Norstedt & söner.
- SAOL13 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 13 uppl. 2006. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag i distribution.
- SAOL Plus = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 13 uppl. Cd-rom. 2007. Stockholm: Norstedts.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009. Stockholm: Norstedts i distribution.

Svensén, Bo, 2004. *Handbok i lexikografi*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Svenska Akademien 2009. Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. Tillgänglig:

<<http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>> Hämtad 090721.

Tarp, Sven 2006. *Leksikografien i grænselandet mellem viden och icke-viden. Generell leksikografisk teori med særlig henblik på lørnerleksikografi*. Århus: Center for leksikografi.

Textdatabaser

Mediearkivet:

<<https://web-retriever-info-com.ezproxy.ub.gu.se/services/archive.html?redir=true>>

Presstext:

<<http://www.presstext.se/>>

Språkbanken:

<<http://spraakbanken.gu.se/>>